

Міністерство освіти і науки України
Ministry of Education, Science of Ukraine

Херсонський державний університет
Kherson State University
(м. Івано-Франківськ)

ПІВДЕННИЙ АРХІВ
SOUTH ARCHIVE

(філологічні науки)
(Philological Sciences)

Випуск — ХСІІ
Issue

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, серія КВ № 23955-13795ПР, зареєстровано 26.04.2019. Збірник наукових праць «Південний архів (філологічні науки)» є фаховим виданням категорії «Б» зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу МОН України № 409 від 17.03.2020 року (додаток № 1) Журнал включено до наукометричної бази даних Index Copernicus (Республіка Польща) Затверджено відповідно до рішення вченої ради Херсонського державного університету (протокол від 29.05.2023 р. № 13)

Certificate on state registration of printed mass medium, series KV № 23955-13795PР, registered on 26.04.2019. Collection of Scientific Papers “South Archive (Philological Sciences)” is a professional publication in the category “B” on the specialization 035 “Philology” under the Order of the MES of Ukraine № 409 on 17.03.2020 (Appendix № 1) The journal is included in scientometric database Index Copernicus (the Republic of Poland) Approved by the Decision of Academic Council of Kherson State University (protocol № 13, May 29, 2023)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Ільїнська Ніна Іллівна – доктор філологічних наук, професор, Херсонський державний університет.

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Олексенко Володимир Павлович – доктор філологічних наук, професор, Херсонський державний університет.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:

Просяннікова Яна Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, Херсонський державний університет

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бокшань Галина Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент, Херсонський державний аграрний університет.

Бондарева Олена Євгенівна – доктор філологічних наук, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка.

Вишницька Юлія Василівна – доктор філологічних наук, доцент, Інститут філології Київського університету імені Бориса Грінченка.

Зарва Вікторія Анатоліївна – доктор філологічних наук, професор, Бердянський державний педагогічний університет.

Кеба Олександр Володимирович – доктор філологічних наук, професор, Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

Мазур Олена Вікторівна – кандидат філологічних наук, доцент, Херсонський національний технічний університет.

Набитович Ігор Йосипович – доктор філологічних наук, професор, Університет імені Марії Кюрі-Скłodовської (Люблін, Польща).

Омельчук Сергій Аркадійович – доктор педагогічних наук, доцент, Херсонський державний університет.

Помогайбо Юлія Олександрівна – кандидат філологічних наук, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова.

Ройтер Тільманн – доктор філологічних наук, професор, Інститут славістики Альпен-Адрія університету (Клагенфурт, Австрія).

Офіційний сайт видання: <https://pa.journal.kspu.edu>

Південний архів (філологічні науки): Збірник наукових праць. Випуск ХСІ. – Івано-Франківськ: ХДУ, 2023. – 64 с.
© ХДУ, 2023

EDITOR DIRECTOR:

Ilnska Nina Illivna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Kherson State University.

DEPUTY CHIEF EDITOR:

Oleksenko Volodymyr Pavlovych – Doctor of Philological Sciences, Professor, Kherson State University.

EXECUTIVE SECRETARY:

Prosiannikova Yana Mykolaivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Kherson State University.

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Bokshan Halyna Ivanivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Kherson State Agrarian University.

Bondareva Olena Yevhenivna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Borys Grinchenko Kyiv University.

Vyshnytska Yuliia Vasylivna – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University.

Zarva Viktoriia Anatoliivna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Berdyansk State Pedagogical University.

Keba Oleksandr Volodymyrovych – Doctor of Philological Sciences, Professor, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University.

Mazur Olena Viktorivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Kherson National Technical University.

Nabytovych Ihor Yosypovych – Doctor of Philological Sciences, Professor, Maria Curie-Skłodowska University (Lublin, Poland).

Omelchuk Serhii Arkadiiovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kherson State University.

Pomohaibo Yuliia Oleksandrivna – Candidate of Philological Sciences, Odesa I.I. Mechnikov National University.

Reuther Tilmann – Doctor of Philological Sciences, Professor, Institute of Slavonic Studies of the Alpen-Adria University Klagenfurt (Republic of Austria).

Official website of edition: <https://pa.journal.kspu.edu>

South Archive (Philological Sciences): Collected papers. Issue XCI. – Ivano-Frankivsk: Kherson State University, 2023. – 64 p.
© KSU, 2023

ЗМІСТ

1. УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Бондарева О. Є. ВІЙНА, ТРАВМА, ПАМ'ЯТЬ, ТЕАТР У П'ЄСІ ОЛЕКСАНДРА ВІТРА «НЕСПОДІВАНО ТИХО».....	6
---	---

2. РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

Арнаутова А. Р., Емірамзаєва А. С. КОНСТРУКЦІЇ ТА ФОРМИ ВИРАЖЕННЯ МОЖЛИВОСТІ ТА НЕМОЖЛИВОСТІ В КРИМСЬКОТАТАРСЬКІЙ МОВІ.....	18
--	----

Koltsova O. S. <i>FEAR, ANGER, SADNESS</i> AS CORE CONCEPTS OF THE EMOTIONAL PICTURE OF THE WORLD IN ENGLISH PHRASEOLOGY	28
--	----

4. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Lutsenko R. I. SPECIFICS OF MODERN BRITISH AND UKRAINIAN POLITICAL TEXTS TRANSLATION AND INTERPRETATION IN TERMS OF VIDEO GENRES.....	36
---	----

5. МОВА І ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Польовик Д. В. АКТУАЛІЗАЦІЯ КОМП'ЮТЕРНОГО СЛЕНГУ В МОВІ УКРАЇНСЬКИХ ВИДАНЬ.....	46
--	----

6. МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Абабіна Н. В. СИНЕРГЕТИЧНІ ВИМІРИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ РОМАНУ МАРТИ ХОЛЛІ КЕЛЛІ «БУЗКОВІ ДІВЧАТА».....	54
--	----

CONTENTS

1. UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

Bondareva O. Ye. WAR, MEMORY, THEATER IN THE PLAY OF ALEKSANDR VITER “SUNSUDENTLY QUIET”	6
---	---

2. ROMANCE, GERMANIC AND OTHER LANGUAGES

Arnautova A. R., Emiramzaieva A. S. CONSTRUCTIONS AND FORMS OF EXPRESSION OF POSSIBILITY AND IMPOSSIBILITY IN CRIMEAN TATAR LANGUAGE.....	18
---	----

Koltsova O. S. <i>FEAR, ANGER, SADNESS</i> AS CORE CONCEPTS OF THE EMOTIONAL PICTURE OF THE WORLD IN ENGLISH PHRASEOLOGY	28
--	----

4. TRANSLATION STUDIES

Lutsenko R. I. SPECIFICS OF MODERN BRITISH AND UKRAINIAN POLITICAL TEXTS TRANSLATION AND INTERPRETATION IN TERMS OF VIDEO GENRES.....	36
---	----

5. LANGUAGE AND MASS MEDIA

Polovyk D. V. ACTUALIZATION OF COMPUTER SLANG IN THE LANGUAGE OF UKRAINIAN PUBLICATIONS	46
--	----

6. INTERCULTURAL COMMUNICATION

Ababina N. V. LIFE IN CHAOS: SYNERGETIC ANALYSIS OF THE WORK OF ART ABOUT WAR (MARTHA HALL KELLY “LILAC GIRLS”).....	54
---	----

1. Українська мова та література

1. Ukrainian language and literature

ВІЙНА, ТРАВМА, ПАМ'ЯТЬ, ТЕАТР У П'ЄСІ ОЛЕКСАНДРА ВІТРА «НЕСПОДІВАНО ТИХО»

Бондарева Олена Євгенівна,

*доктор філологічних наук, професор,
головний науковий співробітник кафедри
української літератури, компаративістики
та гринченкознавства*

Київського університету імені Бориса Грінченка

o.bondareva@kubg.edu.ua

orcid.org/0000-0001-7126-452X

П'єса Олександра Вітра «Несподівано тихо» – сучасний драматургічний експериментальний текст, який пропонує реципієнтам міркувати про російську агресію проти України як про шанс для українців максимально віднайти себе справжніх, але реалізувати це у художньому форматі, максимально віддаленому від реалій власне війни. Драматург актуалізує лише такі алюзії війни, як замкнений простір бомбосховища, як периметр тимчасової безвиході та звуковий супровід, створюваний далекими вибухами. Це насправду дає йому можливість говорити не стільки про саму війну, скільки про активовані нею нові семантичні площини української культури, яка включається у формування модерної громадянської ідентичності і саме після початку повномасштабної агресії починає активно працювати на полі самоусвідомлення, пам'яті, колективної травми. Для цього драматургом пропонується відлік з «чистого аркуша», що дає йому змогу у концентрованому форматі одноактівки створити щільний і потенційний художній твір.

Мета – проаналізувати п'єсу Олександра Вітра «Несподівано тихо» у контексті сучасних memory studies та виявити інтертекстуальні рівні її підтексту у разі заявленої автором інтенції на повне «стирання» пам'яті.

Методи: студії пам'яті, студії травми, постколоніальні студії в аспектах ідентифікації/ідентичності.

Результати. Драматург опрацьовує нову актуальну для української драми 2022 року модель бомбосховища, з одного боку, як конструкцію замкненого і потенційно небезпечного для героїв простору, який суттєво та невідворотно змінює людей і робить неактуальним увесь їхній попередній життєвий досвід, що у п'єсі матеріалізується метафорою «порожніх сторінок» у численних книжках, доступних протагоністу в укритті. З іншого боку, взаємодія з Іншою людиною саме у цьому просторі чітко оприсутнює для героя необхідність нового самоусвідомлення і відмови від себе колишнього, а також конструювання себе заново, що є можливим лише поряд зі «своїми» людьми. При тому, що топос бомбосховища виступає універсальною моделлю сценічного простору для багатьох сучасних українських драматургів (Олександр Гаврош, Інна Гончарова, Ніна Захоженко, Артем Лебедев, Лена Лягушонкова, Олексій Мінько, Неда Неждана, Юлія Нечай, Ірина Серебрякова тощо), у кожному конкретному випадку його розгортання є доволі специфічним. У Олександра Вітра він стає простором екзистенційних запитань і пошуків відповідей на них за допомогою пам'яті відчуттів і пам'яті тіла, безглузких інтелектуально-емоційних змагань, спричинених війною яскравих емоційних гойдалок, усвідомленого права на будь-яку демонстрацію власної тривоги та на спроби її втамувати.

Способом певного емоційного «відсторонення» для персонажів стають «закони жанру», за якими вибудовуються банальні класичні літературні сюжети, а за допомогою цього «відсторонення» вони прагнуть упорядкувати власну емоційну сферу та переконалися у наявності життєвої перспективи за межами бомбосховища, зрештою, вербалізують власне переконання, що перформативно створені ними сценічні персонажі здатні вивести їх «до світла».

Висновки. Олександр Вітер демонструє, що війну можна художньо осмислювати через метонімічні практики, не описуючи її реалії та емоційні реакції персонажів безпосередньо на них. Його війна, з одного боку, дуже глобальна і повністю міняє уявлення персонажів про себе, дезактуалізуючи їхній попередній життєвий досвід. З іншого боку, у п'єсі війна існує віддалено, десь назовні, а перед реципієнтами твору

простір бомбосховища перетворюється не на місце пасивного переховування людей, а на поле активної роботи з пам'яттю, травмою та власною ідентичністю. Це робить текст драми «Несподівано тихо» відкритим для найрізноманітніших театральних та культурологічних інтерпретацій.

Ключові слова: драма, топос бомбосховища, мовчання, ідентичність, емоційні гойдалки.

WAR, MEMORY, THEATER IN THE PLAY OF ALEKSANDR VITER “UNSUDENTLY QUIET”

Bondareva Olena Yevhenivna,

Doctor of Philological Sciences, Professor,

Chief Researcher at the Department of Ukrainian

Literature, Comparative Studies and Grinchenko Studies

Borys Grinchenko Kyiv University

o.bondareva@kubg.edu.ua

orcid.org/0000-0001-7126-452X

Oleksandr Viter's play “Unexpectedly Quiet” is a modern dramaturgical experimental text that offers the recipients to think about the Russian aggression against Ukraine as a chance for Ukrainians to find their true selves as much as possible, but in an artistic format, as far as possible from the realities of the actual war. The playwright actualizes only such allusions to war as the closed space of the bomb shelter as a perimeter of temporary impasse and the sound accompaniment created by distant explosions. This really gives him the opportunity to talk not so much about the war itself, but about the new semantic planes of Ukrainian culture activated by it, which is included in the formation of modern civic identity and only after the beginning of full-scale aggression begins to actively work in the field of self-awareness, memory, and collective trauma. To do this, the playwright offers to count from a “clean sheet”, which allows him to create a dense and potential work of art in the concentrated format of a one-act play.

Objective – to analyze Oleksandr Viter's play “Unexpectedly Quietly” in the context of modern memory studies and to reveal the intertextual levels of its subtext given the author's stated intention to completely “erase” memory.

Methods: memory studies, trauma studies, postcolonial studies in aspects of identification/identity.

Results. The playwright develops a new model of a bomb shelter relevant for the Ukrainian drama of 2022, on the one hand, as a construction of a closed and potentially dangerous space for the heroes, which significantly and irreversibly changes people and makes all their previous life experience irrelevant, which in the play is materialized by the metaphor of “empty pages” in numerous books available to the protagonist in the shelter. On the other hand, the interaction with the Other person in this very space clearly shows the need for a new self-awareness and rejection of the former self, as well as the construction of oneself anew, which is possible only together with “his” people. Despite the fact that the topos of the bomb shelter serves as a universal model of stage space for many modern Ukrainian playwrights (Olexandr Havrosh, Inna Goncharova, Nina Zahozhenko, Artem Lebedev, Lena Lyagushonkova, Olexsiy Minko, Neda Nezhdana, Yuliya Nechai, Iryna Serebryakova, etc.), in each specific case its deployment is quite specific. For Oleksandr Viter, it becomes a space for existential questions and the search for answers to them with the help of the memory of sensations and the memory of the body, senseless intellectual-emotional competitions caused by the war of bright emotional swings, the conscious right to any demonstration of one's anxiety and to attempts to appease.

The “laws of the genre” are the means of a certain emotional “detachment” for the characters, according to which banal classical literary plots are built, and with the help of this “detachment” they seek to organize their own emotional sphere and make sure that there is a life perspective outside the bomb shelter, in the end, they verbalize their own conviction, that the performatively created stage characters are able to bring them “to the light”.

Conclusions. Oleksandr Viter demonstrates that war can be artistically interpreted through metonymic practices, without describing its realities and the characters' emotional reactions to them directly. His war, on the one hand, is very global and completely changes the characters' perception of themselves, de-actualizing their previous life experiences. On the other hand, in the play, the war exists remotely, somewhere outside,

and in front of the recipients of the work, the space of the bomb shelter turns not into a place of passive hiding of people, but into a field of active work with memory, trauma and own identity. This makes the text of the drama “Unexpectedly Quiet” open to a wide variety of theatrical and cultural interpretations.

Key words: drama, bomb shelter topos, silence, identity, emotional swings.

1. Вступ

П’єса Олександра Вітра «Несподівано тихо» (2022) – один із кількох його драматургічних текстів, створених уже після повномасштабного вторгнення Росії. Так чи інакше за цей період уся творчість цього періоду для драматурга просякнута осмисленням різних проявів війни. Наприклад, у драмі «Подаруй мені смак сонця» (2022) він пропонує подивитися на воєнні випробування очима тварин, що створює певну наративну дистанцію і уможливорює наповнення тексту вітаїстичним зарядом оптимізму, хоча сам текст створювався у вкрай несприятливий для цього час і містить чимало згадок про трагічні долі людей у війні. А п’єсу «Пригадати майбутнє» (2022) написано від імені загиблого під час війни українського міста, яке у тексті не має назви, тобто на розсуд читача або режисера можна буде використати уявні або фотографічні реалії будь-якого зі знищених російськими окупантами міст та містечок, причому наголошується, що Харону вже довелося перевезти багато загиблих українських міст. Ми докладно зупинимося на інтерпретації п’єси Олександра Вітра «Несподівано тихо» з позицій студій пам’яті (М. Голька, А. Киридон, С. Озік, М. Поллак, О. Пухонська), прикладних аспектів різних концепцій ідентичності (В. Агеєва, Д. Муазі) та психотерапевтичного опрацювання травми (К. Герберт, П. Левін, В. Станчишин).

В аналізованій п’єсі протагоніст здійснюватиме спроби наново відшукати себе у замкненому просторі, який нагадує укриття або бомбосховище, і автор наголошуватиме, що війна змінила нас усіх і що відтепер багатьом доведеться шукати новий шлях до себе. Про «нове народження» ледь не кожного з українців 24 лютого 2022 року зараз багато пишуть психотерапевти і практичні психологи: «Ми не хотіли цієї дати, як не хотіли й цього народження, але, зрештою, нас ніхто не питав» (Станчишин, 2022: 5). Якщо розглядати повномасштабне військове вторгнення як фактор, що уможливорює миттєве руйнування узвичаєної картини світу, то маємо також звернути увагу на маркери, які супроводжують такий процес: міфологізацію свідомості, актуалізацію есхатологічних і халіатичних настроїв і переживань, інституціалізацію маргінальної картини світу, втечу людини від себе самої, кризу ідентичності (Киридон, 2016: 113). Під час подібних ексцесних випробувань людина опиняється на «гойдалці емоцій», на якій «дуже багато втоми, що веде до апатії, дуже багато невизначеності, тривоги, незрозумілості», а також яскравих емоційних спалахів, якими наша психіка постійно реагує на сублімовану ненависть до ворога і пошук шляхів пристосування до нових умов життя (Станчишин, 2022: 5–6). У такій ситуації багато важить її готовність відкритися власній травмі, «відчитати її у мудрих і не завжди видимих кодах сучасної культури, суспільної поведінки, ментальності» (Пухонська, 2018: 3).

Також будемо звертати увагу на художню інтерпретацію драматургом базової ситуації, коли «ідеологію на її місці двигуна історії замінили пошуки ідентичності з боку людей, що не певні того, хто вони є, не певні свого місця в світі та перспектив повноцінного майбутнього» (Муазі, 2018: 20). Тут інтерпретативним викликом виступатиме саме аналітична робота з пам’яттю або різними «політиками пам’яті», адже сюжетний нерв п’єси побудовано як віднаходження неоднорідних спогадів, боротьба яких ще довго визначатиме наш вибір, змушуючи повертатися до того, що і як ми пам’ятаємо. Нікому не дано осторонитися історії й перечекати на узбіччі» (Агеєва, 2016: 347). І тут ми не обійдемося без міркувань про те, як на людину впливає нездоланна травма і у який спосіб із-під її впливу вивільнятися: «Вплив нездоланної травми може бути спустошливим. Вона може впливати на звички та погляди на світ, призводячи до

формування залежностей та кепських рішень. Може позначитися на родинному житті та міжособистісних стосунках. Вона може спричинити справжній фізичний біль, симптоми та хвороби. Також може призвести до формування низки саморуйнівних моделей поведінки. Але травма не має перетворюватися на довічне ув'язнення» (Левін, 2022: 13).

Ще маємо пам'ятати, що полем міркувань слугуватиме не психоаналітичний, а художній текст, який буде тісно прив'язаний до літературно-культурного інтертексту і розрахований не лише на випадкового глядача, але й на читача-«гурмана», і цим, власне, продиктована внутрішня структура аналізу п'єси Олександра Вітра «Несподівано тихо», попри те, що його можна було би розглядати винятково у парадигмі студій пам'яті/травми.

2. Виклад основного матеріалу

Амнезія: книжки з порожніми сторінками. Драматургічний текст «Несподівано тихо» вступає у суперечку з усією традицією сприйняття та інтерпретації книжок як неосяжного поля інтертекстуальності, в якому зберігаються, транслюються, нарошуються і перепрочитуються смисли, створюються або заперечуються *«традиції»*, містяться натяки та підказки. Адже у півтемному просторі, куди закинуто нашого протагоніста Захара, є безліч книжок, але вони всі з порожніми сторінками. Він здійснив уже не один десяток спроб відшукати на сторінках кожної нової книги, яку бере до рук, бодай якісь знаки, але незліченні його спроби виявилися намарними: товсті книжки дивилися на нього *«білими, як сніг, сторінками»* (Вітер, 2022) і втягували його у якусь незрозумілу гру, в якій важко зрозуміти та розділити виміри «раніше» і «зараз», адже світ постає фрагментарно, *«без жодних місточків між островами»* (Вітер, 2022), у якихось уламках, занурюючи протагоніста у *«дивну подорож з невідомого в невідоме»* (Вітер, 2022) та мовби нав'язуючи йому *«дивний вибір між безглуздою спробою зрозуміти і безглуздою спробою не розуміти»* (Вітер, 2022). Коли митець занурює свого реципієнта у таку ситуацію інтелектуального лабіринту, то він зобов'язує приймати на віру всю систему умовностей, якою би неймовірною вона йому не видавалася, бо «письменник і читач укладають договір: письменник погоджується брехати, читач – вірити» (Озік, 2014: 273). Пару годин тому Захар ставив собі питання *«де я?»*, яке видавалося йому надзвичайно важливим. Проте порожні сторінки книжок суттєво трансформували його евристичну оптику, і тепер його вповні вдовольняє відповідь *«десь»*, але хвилює питання сутності речей – *«А я? Що я?»* (Вітер, 2022). У такому позиціюванні протагоніста прочитується сприйняття великого потрясіння, певної «травми» як «втрати зв'язку: із собою, з власним тілом, із родиною, з іншими людьми та світом навколо» (Левін, 2022: 21), як ситуації, що несе постійну тривогу – «як відповідь на величезну реальну небезпеку», «як відповідь на війну, на загрозу життю кожного з нас» (Станчишин, 2022: 5–6). Це відбувається переважно через те, що спосіб реагування людини на світ у разі «травми» може кардинально відрізнятись від того, як людина реагує на все за звичних буденних обставин: у разі «травми» люди «часто можуть відчувати себе дуже розгубленими, так, ніби вони повністю втратили контроль над собою в результаті травми. Це інколи виглядає так, ніби рятівне коло тріснуло. Все змінилось» (Герберт, 2015: 22). Не випадково Захар здійснює перформативну спробу *«красивими словами описати амнезію... Ну чи простіше – втрату пам'яті»* (Вітер, 2022). Але сучасні студії пам'яті пропонують і інший шлях – глобально міркувати, чим для цивілізації та культури є прогалини у пам'яті, відсутність пам'яті та суспільне безпам'ятство (Голька, 2022: 161). «Можна сказати з певним спрощенням, що пам'ять – це все, що ми маємо» (Голька, 2022: 23): відповідно, така втрата розглядається протагоністом як повна втрата себе, а також веде сюжет у напрямі віднайдення себе – бодай фрагментарно. Також зазначимо, що його не цікавить «чужа» пам'ять, адже він загубив і не може віднайти «свою». До кінця п'єси у книжках так і не з'явиться зміст і словесне наповнення, отже, його ще доведеться шукати або конструювати/створювати заново.

Пам'ять бомбосховища. «Сірі бетонні стіни», якими обмежується «півтемна кімната» (Вітер, 2022) оформлюють візуальний образ бомбосховища або підвального укриття. До них контрастують білі книжки, створюючи на початку п'єси, коли протагоніст думає, що він у цьому просторі один, «білу та сіру інтригу» (Вітер, 2022). Коли раптом він з'ясовує, що у цьому просторі є ще й жінка на ім'я Ніка, палітра простору проявляє вже не два, а три кольори: «Біле – спокій та безпека... Чорний – небезпека, відчуття... відчуття чого? Смерті? Дурниці! Не смерті! Страху смерті! Чи просто страху! Але чорне... Ну і третя смуга сіра... Між білим і чорним... Бомбосховище... Прихисток... І не одне і не інше... Маятник, який може гойднутись в будь-який бік... Щось таке...»; «Сіра смужка це... Навіть і не знаю як пояснити... Просто місце зупинки... Між білим і чорним» (Вітер, 2022). Якщо у двоколірній палітрі сіре/біле простір бомбосховища сприймався як остаточний, стабільний, навіки усталений, то з розслонням палітри на три кольори він раптом набуває ознак плінності, недовговічності, тимчасовості, проступає як «лише перепочинок перед кроком чи до білого чи до чорного» (Вітер, 2022), даючи персонажам шанс відшукати вихід з нього. У пошуку виходу можна прийняти базову ситуацію сірої кімнати як казково-міфологічної таємниці, де «замість сортування минулого в пам'яті на погане та хороше – просто пошук бодай чогось із минулого часу» або ж «випадкова зустріч у цьому бомбосховищі – лише тимчасова зупинка» (Вітер, 2022). Сучасні студії пам'яті розглядають забування як напівактивний і напівінертний акт, наголошуючи, що, коли ми свідомо хочемо щось забути, то відправляємо спогади у своєрідне «укриття» пам'яті; проте, коли «забування панує над нами і ми не в змозі успішно йому протистояти» (Голька, 2022: 162), ми опиняємося у ситуації «пасивного підкорення» цьому укриттю стертої пам'яті. Ситуацію випадкової зустрічі з Іншою людиною у бомбосховищі протагоніст порівнює із випадковою короткою зустріччю у купе поїзда, щоправда, рефлексуючи, що бомбосховище, на відміну від поїзда, нікуди не їде, тобто цементує невизначеність. Тут зауважимо, що хронотоп укриття/бомбосховища став однією з визначальних моделей організації сценічного простору в українській драматургії від початку повномасштабного вторгнення, чого абсолютно не було у п'єсах, присвячених попередньому етапу війни («дивно, що ми почали говорити «як завжди» на процес ховання у бомбосховищі», – констатуватимуть персонажі О. Вітра (Вітер, 2022)). Так, у драматургічних текстах, створених після 24 лютого 2022 року, ми бачимо різні алієнації сховищ/укриттів – складське приміщення у підвалі великого підприємства у Маріуполі («Трубач» Інни Гончарової), підвальні приміщення Маріупольського драмтеатру, де ховаються жінки з дітьми («Маріупольська драма» Олександра Гавроша), підвал багатоквартирного будинку на Київщині («Тополь М летить на кішку Брошку» Лени Лягушонкової), коридор багатоквартирного будинку, який слугує тимчасовим укриттям для персонажів («П'ять історій про своїх та чужих» Ірини Серебрякової), перетворену на велике укриття станцію Харківського метро («Я, війна і пластикова граната» Ніни Захоженко), підземне укриття-сховище («Турі-Рурі» Юлії Нечай), темний замкнений простір без вікон, дверей та інших зон контакту, прочитуваний як простір травматичної пам'яті («Закрите небо» Неди Нежданої), підвальне приміщення школи на окупованій території («Вертеп» Артема Лебедева), шелтер в одному з театрів Львова («Амплуа» Олексія Мінька) тощо. Тобто простір бомбосховища стає одним із архетипних топосів в українській драматургії нового етапу повномасштабної російської агресії проти України і є маркером нової колективної травми українців: «Місце як таке дуже впливає на нашу тривожність і наші дії. Так, звісно, хай де ми є, ми відчуваємо величезну тривогу. Небезпека й тривога – це сьогодні код нації, того, що відчуваємо ми всі. Тож зараз надзвичайно важливо не знецінити переживань кожного українця. Ми всі відчуваємо щось подібне, але, вочевидь, специфіка цих відчуттів відрізнятиметься залежно від місця нашого перебування» (Станчишин, 2022: 23). З одного боку, такий простір укриття дає тимчасове відчуття прихистку і відносної безпеки, водночас перекреслюючи всі звичні уявлення про те, чого людина потребує у житті,

з іншого ж – ставить перед нами безліч екзистенційних викликів та активізує емоційно-тілесні реакції, які подеколи видаються аж занадто демонстративними.

Пам'ять відчуттів і пам'ять тіла. У власних спробах пригадати минуле протагоніст спробує задіяти не уможлядну пам'ять, а насамперед пам'ять відчуттів – слухових, асоціативних, смакових, а також сприйняття запахів свіжої кави, які мали би поновити його картину втраченого/витісненого минулого: *«Що?.. Музика! Точно! Музику пам'ятаю. Щось заспокійливе, але одночасно веселе... Отже, музика... Спокій... Відчуття спокою... Чийсь голоси... Голоси... Чий? Слова пригадати неможливо... Це схоже... схоже... Зрозумів! Музика голосів... Спокійна музика голосів... І ще запах свіжо-змеленої кави... І нічого більше... Поки нічого... Отже! Музика, голоси, кава... Кава, музика, голоси...»* (Вітер, 2022). Психолог та психотерапевт Володимир Станчишин, міркуючи про реакції різних людей на травматичні події війни, засвідчує, що у кожній конкретній ситуації ми вибиратимемо свій спосіб реагування, який залежатиме від часу, обставин, місця й наших ресурсів, тобто залежно від того, чи маємо ми силу щось робити (Станчишин, 2022: 28). Захар у п'єсі перебуває у збудженому психоемоційному стані, він здійснює спробу за спробою відшукати бодай щось у черговій книжці, але намарність цих спроб дратує його і робить його психіку ще лабільнішою, від цього простір бомбосховища він перестає сприймати як захисний, натомість асоціює його із міфологічним лабіринтом, який будь-що треба неодмінно здолати. Коли під впливом емоційного сплеску протагоніст починає чути у собі музику, вона не звучить як щось приємне та ностальгійне, вона схожа на важкі вибухи, *«від яких здригається все тіло і разом здригається земля»* (Вітер, 2022). Неможливість синхронно почути ту ж саму музику, яку чує Захар, спершу сприймається Нікою як захисна *«глухота»*, хоча поступово ця музика проникне і в неї – від цього вона голосно кричатиме, затулятиме руками вуха, зрештою, імпульсивно цілуватиме чоловіка, щодо якого раніше відчувала лише дратівливість та відразу.

Мартін Поллак моделює уявні ситуації, коли «спогади уподібнюються до небезпечних мінних полів, через які ми з острахом ідемо, обережно ступаючи, ризикуючи будь-якої миті зненацька наштовхнутися на жахливі образи й пережиття, які можуть витурити нас із душевної рівноваги. Тоді аж кортить запитати себе, чи не краще було б залишити минуле, яке ми збурили своїми спогадами, у спокої, і взагалі не зачіпати всіх цих речей – чудово знаючи, що проблеми не зникнуть, якщо про них мовчати, відвертати від них погляд, відсувати від себе й витіснити» (Поллак, 2018: 6). Драматург протиставляє двох своїх персонажів як раз у їхньому ставленні до пам'яті та спогадів – Захар прагне пригадати, Ніка – забути. Проте у взаємодії вони немов передають одне одному свої властивості – в результаті Ніка теж не може пригадати, як саме вона тут опинилася, а нав'язливі запитання Захара на секунду пробуджують в ній не людську, а тваринну сутність, і вона сильно кусає того за руку.

«Художній текст, часто зберігаючи за собою право на вимисел образу, персонажа, його історії, все ж намагається передати чийсь (особистий, почутий, побачений) реальний досвід, емоції та відчуття, особливо, коли йдеться про війну. По-друге, сучасна література фіксує історичну подію, убезпечуючи її від перспективи забуття, перетворюючи на матеріал культурної пам'яті» (Пухонська, 2022: 8). Так, текст Олександра Вітра закріплює у сприйнятті війни нову для більшості людей *«страшну звичку до бомбосховищ»* (Вітер, 2022), у просторі яких люди починають сприйматися іншими за якимись випадковими наборами не сутнісних ознак, а зорових та чуттєвих асоціацій: *«Дивна у мене сьогодні компанія. За ці дні були різні сусіди по бомбосховищу... Від професорів до бомжів... Ви, судячи з усього, не перше і не друге... Та й радує мала кількість народу...»* (Вітер, 2022).

Незвичні обставини суттєво трансформують оптику сприйняття персонажами обставин і себе. Так, уже згаданий укус, який взагалі не є маркером людської поведінки, пропонується вважати не агресією, а *«подарунком»*, оскільки він спричиняє *«реальний біль»*, дарує *«реальні*

спогади» і може у хронотопі безпам'ятства претендувати на «щось справжнє» (Вітер 2022), зароджуючи між персонажами короткий сплеск взаємного статевого тяжіння, яке завжди було маркером життя та вивільнених бажань.

Художній твір, наголошує Оксана Пухонська, здатен виконувати «функцію культурної терапії, даючи можливість авторові проговорити перед потенційними читачами власний травматичний досвід; реципієнтам же цей досвід осмислити й зрозуміти у процесі читання, дискусій, обговорень. Це, власне, і є чи не найдієвішим механізмом *культури рани*» (Пухонська, 2022: 8). Проте в ігровому драматургічно-театральному просторі драматург може перформувати власні авторефлексії, виконуючи їх у стилістиці реплікованої гри, яку він пропонує своїм персонажам, які на очах глядачів починають змагання, граючи в звички – «у кого більше, той і виграв»:

«НІКА. Звичка ненавидіти вас.

ЗАХАР. Ну тоді... Звичка шукати спогади...

НІКА. Звичка боятися всього.

ЗАХАР. Звичка до цих сірих стін, які вже здаються не такими чужими і ворожими.

НІКА. Звичка вважати себе напівживою.

ЗАХАР. Звичка шукати сенс білих сторінок.

НІКА. Звичка... звичка шукати власну провину в тому, що відбувається.

ЗАХАР. Звичка придумувати вихід.

НІКА. Досить!» (Вітер, 2022).

Пам'ять відчуттів і пам'ять тіла у п'єсі слугують рятівним місточком, який єднає персонажів з їхнім минулим і не дозволяє розчинитися в катастрофічних обставинах, дає шанс відпустити або вивільнити емоції, навіть якщо вони надмірні та неврівноважені, і завдяки цьому чутися живими, емоційно й фізично зблизитися та міркувати про власне майбутнє як про шанс на противагу попереднім розмислам про власну приреченість як вирок.

Маятник. Емоційні гойдалки. «Найдраматичнішою причиною забування, а передусім затирання суспільних пам'ятей є війни», – міркує Мар'ян Голька (Голька, 2022: 152). У п'єсі «Несподівано тихо» Олександр Вітер для двох своїх персонажів у загальному просторі війни створює окремий замкнений локус, в якому страх та невизначеність позбавляють їх певних сегментів пам'яті щодо попереднього життя, його фіксації та відповідних носіїв пам'яті, натомисть лишаючи чоловіка та жінку наодинці з тривогою і з розщепленою власною ідентичністю. Зрозуміло, що у такій ситуації будь-яка людина не може бути врівноваженою та емоційно стабільною, і такий стан людей, покликаний до життя війною, Володимир Станчишин визначає як «гойдалку емоцій», зауваживши, що різні, нерідко протилежні емоції «вміщуються в нас, змінюють одна одну по кілька разів за день, і постійно змінюємося й ми самі, адже контекст усього, що відбувається навколо, та величезна невизначеність змушує нашу психіку щоразу реагувати дедалі новими спалахами різноманітних емоцій», а також закликаючи не знецінювати таких переживань (Станчишин, 2022: 5, 23). Драматургові вдалося інтуїтивно вловити та повноцінно репрезентувати емоційні гойдалки своїх дійових осіб, які за короткий період вистави переживають тривогу, втому, розгубленість, взаємні симпатії та взаємні відштовхування – аж до несприйняття або ненависті, а також ті способи реагування на тривогу, які психотерапевтами фіксуються як абсолютно нормальні захисні реакції людської психіки – напад, втечу та замирання (Станчишин, 2022: 15–22), які актуалізуються переважно тому, що «після пережитої травми люди можуть відчувати себе дуже розгубленими, а часто навіть переживати справжній жах через те, як саме вони почуваються після того, що сталося» (Герберт, 2015: 14). Олександр Вітер показує, що обставини, в яких опиняються його персонажі, на правду дають їм право на будь-яку реакцію, що починає сприйматися як нормальна, а не аномальна, адже у закритому просторі у разі глобальної зовнішньої небезпеки та у начебто зупиненому часі

всередині цього простору у двох людей є досить шансів встигнути сказати одне одному «ні», аби потім усе надолужити і сказати «так». Емоційні гойдалки змушують наших героїв зближуватися та віддалятися, ділитися сумнівами та взаємними звинуваченнями, кричати одне на одного, а потім почуватися винними, ховатися у різних закутках приміщення, а потім прагнути емоційної та фізичної близькості, яка, втім, все одно не дає відчуття безпеки та життєвого виходу. Таким емоційним гойдалкам драматург віднаходить концептуальне визначення – «маятник», максимально розширивши діапазон його коливань: *«Війна. Смерть. Життя. Смерть і війна. Руйнування. Руйнування всього, що було і що могло бути. Самотність. Самотність смерті. Байдужість. Страх і байдужість. Байдужість страху. Готовність до всього. Лише б швидко. Тільки б миттєво. Заборона. Небажання приймати та розуміти. Просто існувати. Чи не існувати. Маятник між невідомим і неприйнятним... Маятник...»* (Вітер, 2022).

Такому коливальному емоційному діапазону людей у бомбосховищі протиставлено метафору мурахи, навіки застиглої у бурштині – *«ось для цієї мурахи нічого не змінюється. Тисячі чи мільйони років не змінюється. Застиглий час... Хоча мураці децю легше. Вона вже мертва... А ви уявіть живу істоту, яка застрягла в просторі, де нічого не змінюється і змінитись не може...»* (Вітер, 2022). Але наші герої не хочуть застигнути мурахами у бурштині, для них важливо почуватися живими, попри всю зовнішню небезпеку, яку в їхнє життя привнесла війна, а тому їхні емоційні гойдалки – це виявлений назовні спосіб створювати і проживати емоції, віднаходити зустрічну емоційну реакцію, відчувати біль і полегшення, зрештою, гратися з власним життям як із якимось хрестоматійним текстом культури.

Пам'ять літератури: матриці класичних сюжетів. Американська есеїстка Сінтія Озік радила письменникам «спершу винайти секрет, а потім розводитися про нього у запутаній драмі: ось що таке прагнення писати», а також бути уважними й чутливими до традицій, бо ж «радше... успадкувати розважливість, аніж троцяти традиції й починати із загадкового нуля» (Озік, 2014: 16). Парадоксально, що у ситуації зовнішнього безпам'ятства персонажі Олександра Вітра починають мислити і спілкуватися через коди пам'яті літератури не як колекції імен, творів, сюжетів, які на якомусь етапі краху цивілізації раптом стали дисфункціональними – і через це редукованими, а як певної структури, яка зберігає свою сутність і має власні нескасовувані закономірності попри потрясіння від війни та здатність пам'яті губитися або зникати. Так, у п'єсі виникає паралельний сюжет віднайдення цієї структури – натомість переживання порожніх сторінок у численних книжках. У такому пошуку *«відсутність змісту є змістом»*, *«банальний класичний сюжет»* втрачає ознаки банальності і перформативно переживається заново, класична драматургічна схема незнайомих чоловіка й жінки, кинутих разом у невідомість, допомагає персонажам триматися одне одного і віднаходити себе в Іншому, *«за законами жанру»* герої вдаються до вербальної комунікації, долаючи позірне мовчання і дивним чином передаючи один одному свої внутрішні відчуття, зрештою, зрозуміти, що зараз вони обидвоє належать до тих, хто *«не зайнятий помиранням»* (Вітер, 2022). Класичні сюжети як теоретико-літературна конструкція стають для героїв своєрідними «імплантами пам'яті» (Голька, 2022: 164) та упорядковують час і простір Захара і Ніки, виявляючи ту «людську компоненту», яка не розділяє і протиставляє, а «спонукає до порозуміння представників різних статей, різних ідентичностей, носіїв різного досвіду, подібного й неподібного. Література об'єднує, а не розділяє, не знехтувавши при цьому окремішніми ідентичностями» (Озік, 2014: 266–267). Не випадково ближче до фіналу у персонажів складається враження, що вони разом пишуть нову спільну історію, і ця історія, не вкладаючись у матриці мелодрами або високої трагедії, заперечуючи доцільність мирних перформативних практик *«вигадати п'єсу тут і зараз і зіграти її»*, жанрово тяжіє до щоденника, який створюють *«двоє у відносно спокійній невідомості у контексті війни»* з вірою у те, що їхні герої стануть для них *«провідниками кудись до світла»* (Вітер, 2022). В епілозі твору герої у форматі *«слова від театру»* проговорюють

начебто свою майбутню відсутність у цьому замкненому сірому приміщенні бомбосховища, де лишаються лише несподівана тиша і купа книжок із порожніми сторінками.

3. Висновки

Поряд із великим масивом драматургічних творів, які «протоколюють» окремі події нової фази російської агресії проти України, українські драматурги у п'єсах про війну намагаються працювати і в інших смислових та формальних реєстрах.

Текст Олександра Вітра «Несподівано тихо» у цьому плані є доволі показовим, адже сама війна в ньому, з одного боку, проглядається доволі віддаленою, висуваючи на передній план поступове оформлення нових моделей людських стосунків у ситуаціях, коли опрацьовані раніше сценічні моделі замкненого простору, з якого не існує виходу, набувають нової актуальності – тепер вони стають моделями реальних укриттів. А з іншого боку, саме війна ламає той життєвий простір, в якому персонажі чулися буденно, комфортно і захищено, тож змушує їх буквально заново, з «чистого аркуша», конструювати себе і власні взаємини з людьми і світом.

Такі тексти є потенційними для сценічних інтерпретацій поза межами конкретних країн і культур, оскільки актуалізують сучасні пріоритети гуманітарного знання і вступають у діалог з літературно-театральними практиками як оптикою самоідентифікації людини у сучасному світі, навіть якщо цей світ дестабілізовано війною. Начебто заперечуючи інтертекстуальні можливості конкретних літературних текстів і сюжетів у ситуації «втрати пам'яті», драматург актуалізує інтертекстуальний потенціал теоретичного поля студій пам'яті, концепцій ідентичності та практик роботи з травмою, а також загальних матриць теоретико-літературних конструкцій, що робить п'єсу цікавим і перспективним текстом для читачів, режисерів, глядачів та інтерпретаторів.

Література:

1. Агеева В. Дороги й середохрестя: есеї. Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. 352 с.
2. Вітер О. Несподівано тихо. 2022. URL: <https://www.dramaworld.pp.ua/несподівано-тихо?fbclid=IwAR0VpMCmI5kU7HDNGqBgEaKsf0S5Ru5bTH0me51RJPgEI2yCWClaeJKGtqg> (дата звернення: 27.03.2023).
3. Герберт К. Розуміти травматичний досвід : путівник для безпосередніх учасників та їхніх родин / пер. з англ. Львів : Свічадо, 2015. 72 с.
4. Голька М. Суспільна пам'ять та її імпланти / пер. з польськ. Київ : Ніка-Центр, 2022. 216 с.
5. Киридон А. Гетеротопії пам'яті: теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті. Київ : Ніка-центр, 2016. 320 с.
6. Левін П.А. Зцілення від травми. Новаторська програма з відновлення мудрості тіла / пер. з англ. Київ : Видавництво Ростислава Бурлаки, 2022. 156 с.
7. Муазі Д. Геополітика емоцій. Як культури страху, приниження та надії змінюють світ / пер. з англ. Київ : Брайт Стар Паблішинг, 2018. 184 с.
8. Озік С. Метафори і пам'ять: вибрані есеї / пер. з англ. Київ : Дух і Літера, 2014. 288 с.
9. Поллак М. Топографія пам'яті / пер. з нім. Львів : Човен, 2018. 216 с.
10. Пухонська О. Літературний вимір пам'яті. Київ : Академвидав, 2018. 304 с.
11. Пухонська О. Поза межами бою. Дискурс війни в сучасній літературі. Брустури : Дискурсус, 2022. 288 с.
12. Станчишин В. Емоційні гойдалки війни: Роздуми психотерапевта про війну. Київ : Віхола, 2022. 288 с.

References:

1. Ahejeva, V. (2016). *Dorohy y seredokhrestya: eseyi* [Roads and medieval baptism: essays]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. 352 s. [in Ukrainian].
2. Viter, O. (2022). *Nespodivano tykho* [Unexpectedly quiet]. Retrieved from: <https://www.dramaworld.pp.ua/несподівано-тихо?fbclid=IwAR0VpMCmI5kU7HDNGqBgEaKsf0S5Ru5bTH0me51RJPgEI2yCWClaeJKGtqg> (Last accessed: 27.03.2023) [in Ukrainian].
3. Herbert, K. (2015). *Rozumity travmatychnyy dosvid: putivnyk dlya bezposerednikh uchasnykiv ta yikhnikh rodyn* [Understanding traumatic experience: a guide for direct participants and their families] / Per. z anhli. Lviv: Svichado. 72 s. [in Ukrainian].

4. Gol'ka, M. (2022). Suspilna pamyat ta yiyi implanty [Public memory and her implants] / Per. z polsk. Kyiv: Nika-Tsentr. 216 s. [in Ukrainian].
5. Kyrydon, A. (2016). Heterotopiyi pamyati: Teoretyko-metodolohichni problemy studiy pamyati [Heterotopias of memory: Theoretical and methodological problems of memory studies]. Kyiv: Nika-tsentr. 320 s. [in Ukrainian].
6. Levin, P.A. (2022). Ztsilennya vid travmy. Innovatsiyna prohrama dlya vidnovlennya mudrosti orhanizmu [Healing from trauma. An innovative program for restoring the body's wisdom] / Per. z anhl. Kyiv: Vydavnytstvo Rostyslava Burlaky. 156 s. [in Ukrainian].
7. Muazi, D. (2018). Heopolityka emotsiy. Yak kultury strakhu, prynyzhennya ta nadiyi zminyuyut svit [Geopolitics of emotions. How cultures of fear, humiliation and hope change the world] / Per. z anhl. Kyiv: Brayt Star Pabliashynh. 184 s. [in Ukrainian].
8. Ozik, S. (2014). Metafory i pamyat: vybrani eseyi [Metaphors and memory: selected essays] / Per. z anhl. Kyiv: Dukh i Litera. 288 s. [in Ukrainian].
9. Pollak, M. (2018). Topohrafiya pamyati [Topography of memory] / Per. z nim. Lviv: Choven. 216 s. [in Ukrainian].
10. Pukhonska, O. (2018). Literaturnyy vymir pamyati [Literary dimension of memory]. Kyiv: Akademydav. 304 s. [in Ukrainian].
11. Pukhonska, O. (2022). Poza mezhamy boyu. Dyskurs viyny v suchasniy literaturi [Beyond the battle. Discourse of war in modern literature]. Brustury: Dyskursus. 288 s. [in Ukrainian].
12. Stanchyshyn, V. (2022). Emotsiyni hoydalky viyny: Rozdumy psykhoterapevta pro viynu [Emotional Swings of War: Reflections of a Psychotherapist on War]. Kyiv: Vikhola. 288 s. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.04.2023
The article was received 12 April 2023

2. Романські, германські та інші мови

2. Romance, Germanic and other languages

КОНСТРУКЦІЇ ТА ФОРМИ ВИРАЖЕННЯ МОЖЛИВОСТІ ТА НЕМОЖЛИВОСТІ В КРИМСЬКОТАТАРСЬКІЙ МОВІ

Арнаутова Айше Рустемівна,
старший викладач кафедри східної філології
Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського
x.aishe.a@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7105-7464

Емірамзаєва Афізе Саїтмустафаївна,
старший викладач кафедри східної філології
Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського
afizemustafa83@gmail.com
orcid.org/0000-0001-7679-321X

Метою нашої наукової роботи є опис дієприслівникових конструкцій **-a; -e; -y + bil-/-ip + ol-** та виявлення їх семантичного значення у кримськотатарській мові; детальне вивчення форми аспекту неможливості, утвореної за допомогою складного афікса **-alma-**; аналіз утворення аспекту неможливості за допомогою афікса **-ama/-eme**; складні конструкції та форми вираження можливості та неможливості.

У статті розглянуто теоретичні та практичні матеріали про категорію аспекту можливості та неможливості дієслова у кримськотатарській мові. Цю тему досліджували багато сучасних та радянських тюркологів, зокрема О.М. Самойлович, А.М. Кононов, Е.В. Севортян, А.М. Меметов, О.М. Гаркавець, С.В. Сорокін. Проте саме граматичні конструкції категорій аспекту можливості та неможливості дієслова розглянуті не досить.

Методи. Для реалізації мети використано такі **методи та прийоми**: описовий, спостереження, метод етимологічного аналізу та зіставний метод.

Результати. У пропонованій статті вперше зроблено спробу проаналізувати конструкції та форми вираження можливості та неможливості в кримськотатарській мові. По-перше, розглянуто два типи конструкцій форми можливості на **-a; -e; -y + bil-** та **-ip + ol-**. Під час роботи було виявлено дієприслівникову конструкцію, яка є поєднанням одразу двох варіантів конструкцій аспекту можливості **al + ip işle + (y)e de bil + ir + siñiz** за допомогою частки **da/de** і підкреслює одночасність двох дій в аспекті можливості. По-друге, проаналізовано утворення форми неможливості за допомогою складного афікса **-alma-**. По-третє, розглянуто утворення аспекту неможливості за допомогою афікса **-ama/-eme**.

Висновки. Здійснена спроба детального аналізу дієприслівникової конструкції форми можливості та неможливості на **-ama/-eme** у сполученні з дієсловами **olmaq** і **almaq**. Безумовно, наше дослідження не є завершеним та потребує продовження дослідницьких процедур.

Ключові слова: конструкції, форми вираження, аспект можливості, аспект неможливості, кримськотатарська мова.

CONSTRUCTIONS AND FORMS OF EXPRESSION OF POSSIBILITY AND IMPOSSIBILITY IN CRIMEAN TATAR LANGUAGE

Arnautova Aishe Rustemivna,

*Senior Lecturer at the Department of Oriental Philology
V. I. Vernadsky Taurida National University
x.aishe.a@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7105-7464*

Emiramzaieva Afize Saitmustafaivna,

*Senior Lecturer at the Department of Oriental Philology
V. I. Vernadsky Taurida National University
afizemustafa83@gmail.com
orcid.org/0000-0001-7679-321X*

The purpose of our scientific work is to describe the adverbial constructions *-a; -e; -y + bil- / -ip + ol-* and identifying their semantic meaning in Crimean Tatar language.

A detailed study of the form of the impossibility aspect formed with the complex affix *-alma-*; analysis of the formation of the impossibility aspect with the affix *-ama/-eme*; complex constructions and forms of expression of possibility and impossibility.

Theoretical and practical materials about the category of the possibility and impossibility aspect of the verb in Crimean Tatar language are examined in the article.

This topic was studied by many modern and Soviet Turkologists, in particular O.M. Samoilovych, A.M. Kononov, E.V. Sevortyan, A.M. Memetov, O.M. Harkavets, S.V. Sorokin.

However, the grammatical constructions of the categories of the aspect of possibility and impossibility of the verb are not considered enough.

Methods. The following methods and techniques were used to implement the goal: descriptive, observational, etymological analysis method and comparative method.

The results. In the proposed article, for the first time, an attempt was made to analyze the constructions and forms of expression of possibility and impossibility in Crimean Tatar language.

First, two types of constructions of the possibility form are considered; *-e; -y + bil-* and *-ip + ol-*. During the work, an adverbial construction was discovered, which is a combination of two variants of constructions of the aspect of possibility *al + ip işle + (y)e de bil + ir + siñiz* with the help of the particle *da/de* and emphasizes the simultaneity of two actions in the aspect of possibility.

Secondly, the formation of the form of impossibility with the help of the complex affix *-alma-* was analyzed. Thirdly, the formation of the aspect of impossibility with the help of the affix *-ama/-eme* is considered.

Conclusions. A detailed analysis of the adverbial construction of the form of possibility and impossibility in *-ama/-eme* in combination with the verbs *olmaq* and *almaq* has been attempted. Of course, our research is not complete and requires the continuation of research procedures.

Key words: constructions and forms of expression of possibility and impossibility, aspect of opportunity, aspect of impossibility, Crimean Tatar language.

1. Вступ

Протягом багатьох років кримськотатарські мовознавці докладають великих зусиль для відродження і збереження унікальності кримськотатарської мови та забезпечення можливості її розвитку. Сучасне становище кримськотатарського народу та його мови вкрай складне. Незважаючи на низку перешкод, все-таки крок за кроком проводяться дослідження сучасної кримськотатарської мови. У процесі дослідження перекладів з кримськотатарської мови художніх текстів та текстів народного фольклору ми звернули увагу на дієприслівникові конструкції, семантичні особливості яких до цього часу детально не аналізувалися.

Беручи до уваги досягнення сучасної синтаксичної науки, яка полягає в тому, що різноманітні граматичні форми, які раніше розглядалися розрізнено і формально, зараз вивчаються

не тільки з погляду форми, а й змісту, на основі цього змісту об'єднуються в одне поняття (Слинько, 1994; Поліщук).

У пропонованому дослідженні ми розглянемо вживання дієприслівникових конструкцій ...-*a*; -*e*; -*y* + *bil*- та -*ip* + *ol*-, які досі не досліджували ґрунтовно, а саме як вони створювалися та функціонують у реченні. Це й зумовлює **актуальність теми** нашої наукової розвідки.

Метою нашої наукової роботи є дослідження дієприслівникових конструкцій ...-*a*; -*e*; -*y* + *bil*- / -*ip* + *ol*- та їх семантичного значення у кримськотатарській мові; детальне вивчення форми аспекту неможливості, утвореної за допомогою складного афікса -*alma*-; аналіз утворення аспекту неможливості за допомогою афікса -*ama/eme*; складні конструкції та форми вираження можливості та неможливості. Відповідно до мети поставлено такі **завдання**: визначити граматичні й лексичні, семантичні особливості складних конструкцій та форм вираження можливості та неможливості, а також проаналізувати специфіку їх функціонування в художньому тексті. **Джерелом** дослідження слугували матеріали художніх творів Шаміля Алядіна “İblisniñ ziyafetine davet” / «Запрошення на бенкет диявола» та Юсуфа Болата “Deñiz dalğasız olmaz” / «Море не буває без хвиль».

Методологія дослідження. З метою отримання вірогідних результатів дослідження та для вирішення поставлених завдань застосовані загальнонаукові **методи**: описовий, спостереження, метод етимологічного аналізу та зіставний метод.

2. Поняття про категорію аспекту можливості та неможливості

Проблематика дієприслівникових явищ привертала увагу багатьох тюркологів. Такі дослідники, як О.М. Самойлович, А.М. Кононов, Е.В. Севортян, А.М. Меметов, О.М. Гаркавець, С.В. Сорокін, намагалися більш детально дослідити дієприслівникові конструкції та охарактеризувати їх семантичне значення.

Дієслово як окрема частина мови має низку характерних ознак. Семантично дієслово позначає різні дії, явища, процеси, стани, що змінюються у часі та просторі. Лексико-граматичні групи дієслів дуже різноманітні.

Морфологічно дієслово має свої специфічні словозмінні форми, що поділяються на особові (спосіб, час) і неособові (віддієслівне ім'я, дієприкметник, дієприслівник, інфінітив), а також такі особливі категорії, як стан та аспект, які займають проміжне становище між словотвором та словозміною, зберігши деякі формальні і семантичні властивості цих двох великих категорій (Меметов, 2006).

Вітчизняний тюрколог С.В. Сорокін, досліджуючи турецьку мову, пояснює такі конструкції через аспекти дієслова і складених дієслів. Він вказує на те, що це граматична категорія (аспект дієслова), яку традиційно виділяють у вітчизняній граматиці, проте не розглядають як єдину (гомогенну) категорію в турецькій граматичній традиції. Водночас він нагадує, що категорія аспекту дієслова вказує на такий модальний складник дієслова, як ствердження, заперечення, можливість, неможливість. Для кожного з цих аспектів (крім ствердження, що є вихідним) є свій афікс, який приєднується до основи дієслова: *yapmak* – (з)робити, *yapmamak* – не (з)робити, *yapbilmek* – могли зробити, *yapamamak* – не могли зробити. С.В. Сорокін звертає увагу на те, що турецькі граматисти розглядають ці форми дієслова у складі різних граматичних категорій. Форма можливості/неможливості розглядається як одна й та сама форма складеного дієслова (*Yeterlik eylemi*). Дослідник підкреслює, що складеним дієсловом є таке, яке утворюється поєднанням повнозначної частини з допоміжним дієсловом. У цьому випадку маємо оказіонально допоміжне дієслово *bilmek* – знати, вміти. В українській тюркології такий тип дієслівних сполучень не вважають складеним дієсловом, а розглядають як особливі аналітичні дієслова (Сорокін, 2018: 22).

Сорокін вказує, що афікс аспекту можливості -*ebil* у турецькій термінології має назву *Yeterlik Eylemi* – «дієслово на позначення уміння, можливості», що, своєю чергою, складається з афікса

дієприслівника способу дії **-e** та основи дієслова **bilmek (bil-)** – «знати», що виступає як оказіонально допоміжне (Сорокін, 2018: 61).

3. Конструкції та форми вираження можливості та неможливості у сучасній кримськотатарській мові

Аспект можливості дієслова утворюється за допомогою афікса **-abil/-ebil**, що додається, як і будь-який інший афікс аспекту, одразу до основи дієслова; позначає можливість чи вміння щодо виконання дії, наприклад *uapabilmek* – *могти/вміти зробити*, *gelebilmek* – *могти/вміти прийти*, *bakabilmek* – *могти/вміти подивитися*. Формально афікс аспекту можливості складається з афікса дієприслівника **-a/-e** й основи дієслова **bilmek** – *уміти, знати*, яке постає як допоміжне.

Аспект неможливості дієслова утворюється за допомогою афікса

-ama/-eme (наголос передує заперечному афіксові, який ми бачимо у складі афікса аспекту неможливості), має значення, антонімічне аспектів можливості, наприклад *uaramatak* – *не могли/не вміти зробити*, *geletetek* – *не могли/не вміти прийти*, *bakatak* – *не могли/не вміти подивитися* (Сорокін, 2018: 240).

У роботі Е.В. Севортьяна «Язика народів СРСР»/«Мови народів СРСР», у розділі «Кримськотатарський язык»/«Кримськотатарська мова» ця тема розкривається через вид/аспект граматичних категорій дієслова (способу, часу, особи та виду), який, своєю чергою, має форми ствердження (**at-maq** – *кидати*) або заперечення (**at-ma-maq** – *не кидати*). Він зауважує також на відмінності форми можливості, утвореної допоміжним дієсловом *bil-mek* – *знати/вміти* і дієприслівником на **-a/-e/-u** від такого дієслова (*ata bil-mek* – *вміти кидати*), і форми неможливості, що має три варіанти утворення:

- 1) дієприслівник на **-(i)p** такого дієслова + *olma-*;
- 2) дієприслівник на **-a/-e/-u** такого дієслова + *alma*;
- 3) афікси **-(y) ama-/-(y) eme-** (Севортьян, 1966: 244).

Дослідник О.М. Самойлович, описуючи аспект можливості/неможливості, також наводить згадані вище 3 варіанти і більш детально пояснює їх значення. «Перший афікс означає заперечення дії чи стану, другий – неможливість дії чи стану. Афікс **ama** відповідає давньому афіксу **uma**, в якому голосний [u] є не що інше як дієслівна основа зі значенням *могти*, відома нам з уйгурської мови. Перехід [u] в [a] міг статися згідно із законом зворотної асиміляції під впливом звуку [a] у наступному складі **ma**. Дієслівні форми зі значенням неможливості дії або стану утворюються в кримськотатарській мові шляхом сполучення двох дієслівних основ: основи, що позначає дію або стан (власне у формі дієприслівника на **-a**, але іноді з випаданням афікса **-a**) і основи на **al** з афіксом заперечення або стану (**alma** – **الما**), що означає неможливість такої дії або стану, причому остання основа втрачає іноді звукову самостійність:

kel-kelme (که ل-که لمه), *qorq-qorqma* (قورق-قورقما) *al-alama* (ال-الما), *ber-bereme* (به ر-به ره مه), *baq-baqama* (باق-باقالما).

У кримськотатарській мові є два види заперечних дієслівних основ. Перший вид, загальнотюркський, утворюється за допомогою афікса **-ma/-me**, що, своєю чергою, є ненаголошеним. Другий вид, запозичений кримськотатарською мовою з османсько-турецької, утворюється за допомогою афікса **a-ma/e-me**, в якому перший склад наголошений (Самойлович, 1916: 57).

Про форми **u-ma** пише інший тюрколог О.М. Кононов: «...**u >a||-e-** – основа дієслова уйгурського **u-mak** – *могти*, **-ma-** – афікс заперечної форми, що й дозволило нам зарахувати форму аспекту неможливості до синтетичних дієслів: *yaz-ama-mak* – *не могли писати*, *ver-eme-mek* – *не могли давати*. Це є формою аспекту неможливості, форма аспекту можливості слугує для вираження можливості вчинення дії та утворюється шляхом приєднання до дієприслівника на **-(y)a, -(y)e** дієслова **bilmek** – *знати/могти*: *yaz-a-bil-mek* – *могти писати*, *ver-e-bil-mek* – *могти давати*, *oku-y-a-bil-mek* – *могти читати*, *işle-y-e-bil-mek* – *могти працювати*» (Кононов, 1941: 124).

4. Аналіз конструкцій та форм вираження можливості та неможливості.

На думку А.М. Меметова, аспект можливості виражає дію або стан, що може відбутися за певних умов. Дослідник наводить засоби, за допомогою яких утворюється два типи аспекту:

1) кипчацький тип на **-a, -e, -y** з допоміжним дієсловом **al-**, яке у цій конструкції втрачає свою первинну семантику «*брати*» і набуває нової семантики «*могти*». Як відомо, у тюркських мовах немає дієслова зі значенням «*могти*». **Ayta al-** «*могти говорити, сказати*», **kele al-** «*могти прийти*», **bara al-** «*могти йти туди*». За законами розмовної кримськотатарської мови всередині слова збіг двох голосних неможливий, тому наведені словосполучення вимовляються як одне слово з опущенням кінцевого голосного дієприслівника: **aytal-, kelal-, baral-**. У зв'язку із цим може створюватися враження, що **al-** приєднується безпосередньо до дієслівної основи. Однак у разі приєднання допоміжного дієслова **al-** до основного дієслова, що закінчується на голосний, афікс дієприслівника при ньому видно чітко: **añla-y al-** – *могти зрозуміти* – **añlayal-**;

2) огузький тип на **-a, -e, -y** з дієсловом **bil-** «*знати*», яке у цій конструкції втрачає своє лексичне значення і виконує службову функцію: **bara bil-** – *могти ніти*, **yaza bil-** – *могти писати*, **ayta bil-** – *могти говорити*. Наприклад, **Qırında yañı felâket ola bilemi?** (“*Yañı dünya*” 19.06.1992) / «*Чи можуть статися нові біди в Криму?*» (Меметов, 2006).

У пізнішій період розвитку кримськотатарської мови стали вживатися описово-аналітичні форми, у яких у ролі службового елемента вживається **мумкюн / мүмкүн** – *можна, можливо*, при цьому основне дієслово набуває форми дієслівного імені на **-maq**, до якого може приєднуватися афікс давально-спрямувального відмінка: **айтмакъ мумкюн, айтмагъа мумкюн / айтмақ мүмкүн, айтмаға мүмкүн** – *можна, можливо сказати, говорити*.

Mümkün – «*можливий, можна, можливо*» – один із запозичених предикативів, які пізно з'явилися, що виділилися серед модальних слів. Зазвичай вживається у ролі самостійного присудка. Для вираження заперечного присудка **mümkün** поєднується із заперечною часткою **degil**: **Къыбырданмакъ мумкюн дегиль / Qıbirdanmaq mümkün degil** – *неможливо поворохнутися* (Меметов, 2006).

Аспект неможливості виражає дію чи стан, який може не відбутися за певних умов. Він утворюється поєднанням основного дієслова у формі дієприслівника з допоміжним дієсловом **al-** за моделлю аспекту можливості, але допоміжне дієслово набуває форми заперечного афікса **-ma, -alma-**: **tapa alma-** – *не могли знайти*, **çiday alma-** – *не могли терпіти*, **bara alma-** – *не могли ніти*. Тут відбуваються ті самі фонетичні закономірності, що і в аспекті можливості: **tapalma-, baralma-, çidayalma-** – за правилами фонетичного спрощення відбувається випадіння середнього **-l-**: **tapama-, barama-**. Наприклад, Ёкъ, мен буны япамам / **Yoq men buni yapatam / Hi, я не можу це зробити**; Серниклер ойле выжылдай, ойле ярыкъ яна эдилер ки, эвде яньгъын чыкъкъанынынъ фаркъына биле барамадылар / **Sernikler öyle vicilday, öyle yarıq yana ediler ki, evde yañğın çıqqanınñ farqına bile baramadılar** / «*Сірники горіли з таким тріском, так яскраво, що навіть не звернули увагу на виникнення пожежі в будинку*» (Меметов, 2006).

Однією з форм аспекту неможливості у роботі А.М. Меметова є конструкція, що утворюється за моделлю **-ip olama-**: **Бу не демек, озю джибитип оламаймы? / Bu ne demek, özü cibitip olamaytı? / Що це означає, хіба сама не може замочити (білизну)?**; **Лякин чокъ узакъ къачып оламады / Lâkin çoq uzaq qaçıp olamadı** / *Однак він не зміг далеко втекти*; **Къатты джезадан къуртулып оламазсынъыз / Qattu cezadan qurtulıp olamazsınız** / *Ви не зможете уникнути суворого покарання*.

В аналітичних конструкціях аспект неможливості утворюється за допомогою заперечної частки **degil**: **oqumaq / oqumağa mümkün degil** – *неможливо, не можна читати*.

Таким чином, на відміну від інших мов світу, в яких є дієслово з семантикою «*могти*», у тюркських мовах подібні позитивне та негативне значення виражаються аналітичним способом формами відповідних аспектів (Меметов, 2006).

На думку А.М. Меметова, аспект можливості вживається рідко, що продиктовано категоричністю семантики самого способу. Натомість аспект неможливості утворюється за загальними правилами і дієслово означає побажання та більше звернене до 3-ї особи: Тапа алмасын / *Tapa almasın* / Нехай він не знайде (Меметов, 2006).

На думку сучасного тюрколога, дослідника кримськотатарської мови О.М. Гаркавця, форма неможливості утворюється за допомогою складних афіксів *-ama-*, *-alma-*: *yaz-ama-dım*, *yaz-alma-dım* – я не зміг написати, я не міг писати, *et-ama-dım*, *et-alma-dım* – я не зміг зробити, я не міг робити. Словозмінні афікси передають значення присвійності, множини, відмінків, заперечення, неможливості, особи (присудковості) (Гаркавець, 1988).

О.М. Гаркавець, як і А.М. Меметов, звертає нашу увагу на те, що форми неможливості утворюються за допомогою заперечної частки *degil/degil* або предикатива відсутності *ёкъ/yoq*, а також за допомогою модального слова *мумкюн/ümükün*.

Форма можливості утворюється синтаксично: *яза/yaза* – він пише – *яза биле/yaза биле* – він може писати; *язмаға мумкюн/yaзмаға үмүкүн* – можна писати; *язмакъ мумкюн/yaзмақ үмүкүн* – можна писати; *язмакъ имкяны бар/yaзмақ имкяни бар* – він може писати, у нього є можливість писати; *язмакънынъ ёлу бар/yaзмақнынъ yolu бар* – є можливість, мотив написати.

Крім того, форми неможливості утворюються за допомогою заперечної частки *degil* або предикатива відсутності *yoq* шляхом їх додавання до описаних вище форм аспекту можливості: *yaзмаға үмүкүн degil* – писати не можна, *yaзмақ үмүкүн degil* – писати не можна, *yaзмақ имкяни yoq* – писати не можна, немає можливості писати, *yaзмақнынъ yolu yoq* – немає можливості, мотиву писати (Гаркавець, 1988).

Дослідивши роботи наведених вище тюркологів, проаналізуємо зібраний нами практичний матеріал.

Наприклад, *Üsein oca özünüñ işi aqqında nasıl laqırdı ola bileceğini ve ne ile biteceğini tüşüne... / Вчитель Усейн думав про те, як буде (може) йти розмова про його роботу та чим вона закінчиться... У цьому реченні використовується дієприслівникова конструкція *ol + a bil + eceg + i + ni*.*

*Daа ne ile meşğul ola bilir edim? / Чим же ще я міг бути зайнятий? Це запитальне речення має у своєму складі дієприслівникову конструкцію *ol + a bil + ir + ...edim*. За допомогою додавання дієслова (*emek*) *...edim* підкреслюється значення минулого часу. Дієприслівникова конструкція у реченні є предикативним центром, як у більшості випадків її вживання.*

У творі Шаміля Алядіна трапляються і варіанти конструкцій, які мають у своєму складі частку *da/de*. Спостерігається сполучення одразу двох варіантів конструкцій аспекту. *Вu vaqıt içinde şahsiy dersler alıp işleye de bilirsiniz! / За цей час отримав індивідуальні уроки і працювати зможе. У цьому реченні вжито дієприслівникову конструкцію *al + ip işle + (y)e de bil + ir + sizin*, яка підкреслює одночасність двох дій в аспекті можливості. Крім того, цей приклад є яскравим відображенням однієї з головних особливостей кримськотатарської мови як мови, котра містить у собі кипчацький і огузький компоненти (*-ip + -(y)e de bil-*). Ми також бачимо замість звичної форми *işle* + у форму, притаманну огузькому говору, після якої вживається частка *da/de*, а до дієслова *bil* додалися афікси теперішньо-майбутнього або тривалого часу *-ir* + афікс другої особи множини.*

Цікавим є також кипчацький варіант аспекту неможливості, на який ми звернули увагу: *-ip ol-*.

Наприклад, *Muarrirniñ matbaası, eñ olmadıqta, pattasatta şahsiy simarışlar eda etüv yolunen para qazanıp, özünüñ maaliye vaziyetini tüzetip olamadı / Видавництво, як мінімум, беручись за виконання приватних замовлень у крайньому випадку, не змогло виправити своє фінансове становище.*

У цьому реченні спостерігається класичне вживання конструкції, яка використовується у складнопідрядному реченні із семантикою протиставності.

У наступному прикладі бачимо використання конструкції аспекту можливості та неможливості у складнопідрядному реченні із семантикою обставини способу дії: *Özüniñ derdini kimselerge aytıp-añlatıp olamağanı alda, Qırçaq onı dođru añlağanına sevinip, boşap ketti* / Коли не міг комусь донести/розповісти свій біль, Кипчак його розумів, і тому він пом'якшав. Ця конструкція разом зі значенням аспекту неможливості відображає у реченні емоційний та фізичний стан людини, про яку йдеться.

Розглянемо детальніше цей приклад: *Özüniñ derdini kimselerge aytıp-añlatıp olamağanı alda* / Не маючи можливості розповісти комусь про свій біль

– тут бачимо використання таких конструкцій:

ayt + *ıp-añlat* + *ıp* – розповісти/роз'яснювати;

aytmaq – казати, говорити, розповідати;

añlatmaq – пояснювати, роз'яснювати, розповідати;

ol + *a* + *ma* + *ğanı*: *olmaq* – бути, вміти, могли;

al + *da*: *al* – стан, становище.

У конструкції аспекту можливості та неможливості *aytıp-añlatıp olamağanı alda* використовується іменник у місцевому відмінку (*al* + *da*), який ускладнює її формальну та семантичну наповненість.

Варто також зазначити, що така конструкція аспекту може мати іншу, синонімічну форму: *Özüniñ derdini kimselerge aytıp-añlatıp olamağanda, Qırçaq onı dođru añlağanına sevinip, boşap ketti* / Коли не міг комусь донести свій біль, Кипчак його розумів, і тому він пом'якшав.

Порівнюючи конструкцію *aytıp-añlatıp olamağanı alda* з конструкцією *aytıp-añlatıp olamağanda* поза межами представленого речення, можна підкреслити їх окремі семантичні особливості:

1) *aytıp-añlatıp olamağanı alda* – не маючи можливості розповісти;

2) *aytıp-añlatıp olamağanda* – коли не мав можливості розповісти.

Стосовно конструкції *aytıp-añlatmaq* – розповісти/роз'яснювати, необов'язково у реченні завжди використовувати її у вигляді сполучення двох дієслів. Окреме вживання кожного з них у реченні не змінює загальне значення. Наприклад, *Özüniñ derdini kimselerge aytıp-añlatıp olamağanı alda... = Özüniñ derdini kimselerge aytıp olamağanı alda... = Özüniñ derdini kimselerge añlatıp olamağanı alda...* / Коли не міг комусь донести/розповісти свій біль...

Таким чином, знаючи семантичний складник дієприслівникових конструкцій аспекту можливості/неможливості, можна проаналізувати використання деяких з них у сучасній кримсько-татарській мові на матеріалі твору Шаміля Алядіна. У досліджуваному тексті були виявлені та проаналізовані конструкції на *-a, -e, -y* з дієсловом *bil-*. Виявлено конструкцію, у складі якої вжито частку *da/de*, а також сполучено одразу два варіанти конструкції аспекту: *Bu vaqt içinde şahsiy dersler alıp işleye de bilirsñiz!* – *al* + *ıp işle* + (*y*)*e de bil* + *ir* + *siñiz*) та *-ıp olama-*. Виявлено використання конструкції аспекту можливості та неможливості у складнопідрядному реченні із семантикою обставини способу дії завдяки вживанню іменника у місцевому відмінку “*al* + *da*” – *ayt* + *ıp-añlat* + *ıp olama* + *ğan* + *ı al* + *da*.

Професор Кононов, досліджуючи форми аспекту можливості та неможливості, розглянув конструкції на *dık/- (y)acak* у поєднанні зі словом *halde* (*-diđi halde*), одне зі значень якого є синонімічним до дієприслівника на *(i)ken*: *Zeyd keysiz olduđu halde (=keysiz iken) Sürreya, Mizan-ul belâgat* / Зейд, будучи хворий (у той час як був хворий), поїхав до Стамбула. Форма на *-dık/- (y)acak* з афіксами приналежності зі словом *halde* «у стані» має значення: 1) підрядного речення допустимості: *bilmediđi halde sormadı* – він не запитав, хоч і не знав (замість *halde* можна використати менш вживане слово *sürette*); 2) підрядного речення часу (будучи синонімом дієприслівника на *(i)ken*) (Кононов, 1941: 240).

Необхідно зауважити, що в кримськотатарській мові дієслова **almaq** – брати/вбирати (отримувати/відбирати) та **olmaq** – вміти/могти (бути/ставати) не є синонімічними за значенням. Наприклад: **oqumaq** – читати та **uzmaq** – писати:

- 1) **oqur olmaq** – могли/вміти читати; **yazır olmaq** – могли/вміти написати;
- 2) **oqur almaq** – прочитати; **yazır almaq** – написати/переписати, списати.

Для кращого розуміння наведеного матеріалу розглянемо приклад із твору Ю. Болати: *Онынъ тасвирлеринен ильк корьгенде биле сизни танып алдым.* / *Onıñ tasvirlerinen ilk körgende bile sizni tanıp aldım* (Ю.Б. Омюр эзилери, с. 116) / *З її опису я одразу впізнав вас.* У цьому реченні з контексту ми розуміємо, що відбувся процес зіставлення отриманої попередньої інформації з побаченим, у результаті чого сталося сприйняття образу як правильного або відповідного. Необхідно також звернути увагу на те, що у випадку заміни **танып алдым** / **tanıp aldım** на **танып олдым** / **tanıp oldım** у цьому реченні змінюється семантика: *Onıñ tasvirlerinen ilk körgende bile sizni tanıp oldım.* / *З її опису я одразу зміг впізнати вас.* У реченні вже йдеться про отриману можливість завдяки опису відразу впізнати людину, яку побачили. Таким чином, у цьому реченні представлена конструкція у стверджувальній формі **танып алдым** / **tanıp aldım** та **танып олдым** / **tanıp oldım**, що відображає семантику можливості тільки у варіанті з **олдым/ol + dım**.

4.1. Феномен функціонування конструкції форми неможливості на **al + ama**

Розглянемо заперечну форму, яка утворюється шляхом додавання

-ama/-eme до кореня дієслова. Візьмемо те саме дієслово **olmaq** порівняно з конструкцією **tanıp aldım** у наведеному вище реченні у вигляді конструкції **-ıp olmaq** у стверджувальній формі. У результаті бачимо, що афікс заперечної форми використовується у конструкції на **-ıp olmaq**: **tanıp ol + ama + dt + m**: *Onıñ tasvirlerinen ilk körgende bile sizni tanıp ol + ama + dt + m / З її опису я одразу не зміг впізнати вас.* Але у вигляді конструкції аспекту неможливості **tanıp al + ama + dt + m** у реченні *Onıñ tasvirlerinen ilk körgende bile sizni tanıp al + ama + dt + m* не використовується. Сенс речення змінюється. Форма **al + ama + dt + m** сприймається як **не зміг взяти/отримати**, а слово **tanıp** перекладається як **впізнавши/впізнаючи**. Однак слід зазначити, що існує варіант аспекту неможливості, утворений від дієслова **almak**, але в іншому вигляді, який також перекладається як **не зміг впізнати**. Ця форма утворюється шляхом додавання до кореня **al-** афіксів **dur + a + ma + dt + m**. Наприклад, *Onıñ tasvirlerinen ilk körgende bile sizni birden aldıramadım.* Так кажуть, коли **не зміг впізнати одразу**.

Дослідивши варіанти конструкцій та їх семантику у контексті, беручи до уваги розвідки вчених щодо цього питання, а також зміни, які відбулися у кримськотатарській абетці під впливом російської мови, бачимо звуження семантичного наповнення або кардинальну його зміну. Тому можемо припустити, що й конструкція аспекту неможливості **дієслово + alma**, яка збереглася у кримськотатарській мові, можна сказати, завдяки диву, зазнала розглянутих вище змін. Якщо припустити, що замість дієслова **almaq** вживається іменник **al-** – **стан**, який до переходу на російську кирилицю писався латинською абеткою з літерою **h**, що дає фарингальний звук [h]- **ч**, можна розглянути дієприслівникову конструкцію **дієслово + hal + ma + афікс часу + афікс особи**, виникає також ще одне доречне запитання з приводу **-ma**, що не може приєднатися до іменника. Слід зауважити, що

-ma у цій конструкції не є афіксом, який приєднується до іменника **hal**, семантично він є усиченою часткою від **-ama/-eme**, що приєднується з випадінням першої голосної літери. Своєю чергою слід також підкреслити, що **ama/eme** як дієслово **e + mek**, на відміну від **ol+maq** – **бути** у заперечній формі, окремо не використовується. Як бачимо, дієслово **emek** однаково перекладається з дієсловом **olmaq**, тому вони є синонімами (однак дієслово **olmaq** має ширшу семантику – **бути, ставати, відбуватися**). Твердий варіант **ama** є наслідком впливу сингармонізму, притаманному багатьом тюркським мовам, до яких входить і кримськотатарська мова.

Таким чином, можна розглянути запропонований підхід до розбору та аналізу цього типу конструкції: *köralmadım = körmek+(h)alda+ama/emedim(olmadım); yaşalmadım=yaşamaq+(h)alda+ama/emedim (olmadım).*

Слід зауважити, що припускається об'єднання *-(h)al+ma+афіксу особи* у разі додаванні до кореня дієслова такого сполучення спостерігається невідповідність закону сингармонізму голосних.

У реченні *Toqtarğazi soñki sualge birden cevap bermege cesaret etalmadı, toqtaldı... / Токтаргази одразу не зміг проявити хоробрість, зупинився* конструкція *etalmadı* також утворюється як дієслово *et(mek) +(h)al + (a)ma/(e + mek = olmaq) + dı.*

У цьому реченні відображається семантика стану особи у тій дійсності, яку описав автор. Особа була у складному становищі та не мала можливості здійснити дію, яку хотіла. У цьому реченні *etalmadı* можемо замінити на *etip olamadı*: *Toqtarğazi soñki sualge birden cevap bermege cesaret etip olamadı, toqtaldı... / Токтаргази одразу не зміг проявити хоробрість (дослівно), зупинився...*

Хоча деякі діячі культури та інші активісти не розуміють важливості наявності окремої літери для відображення на письмі фарингального звука [h], на нашу думку, саме цей факт важливий для адекватного та повноцінного дослідження в цьому напрямі.

5. Висновки та перспективи подальших досліджень

У результаті нашої роботи було виявлено дієприслівникову конструкцію, яка може використовуватися як сполучення одразу двох форм вираження можливості та неможливості *al + ip işle + (y)e de bil + ir + siñiz* і підкреслює одночасність двох дій. Також виявлено вживання частки *da/de* всередині конструкції. Здійснена спроба детального аналізу дієприслівникової конструкції можливості та неможливості на *-ama/-eme* у сполученні з дієсловами *olmaq* і *almaq*. Безумовно, наше дослідження не є завершеним та потребує продовження дослідницьких процедур, але напрацювання та виявлення складної конструкції у нашій розвідці можуть бути використані у дослідницьких роботах, на курсах вивчення кримськотатарської мови, на уроках кримськотатарської мови у закладах загальної середньої освіти.

Для візуалізації нашого дослідження результати практичного аналізу надаються у представленій таблиці:

-a/-e/-y bilmek		-ip olmaq	
Стверджувальна форма			
Основа дієслова + -a/-e/-y + дієслово <i>bilmek</i> + афікс часу + афікс особового займенника		Основа дієслова + -p/-ip/-ip + дієслово <i>olmaq</i> + афікс часу + афікс особового займенника	
Теперішній час	yaz-a-bil-e	Теперішній час	yaz-ip-ol-a
Минулий (категоричний) час		Минулий (категоричний) час	yaz-ip-ol-dı
Майбутній (категоричний) час	yaz-a-bil-ecek	Майбутній (категоричний) час	yaz-ip-ol-acaq
Минулий неочевидний (суб'єктивний) час		Минулий неочевидний (суб'єктивний) час	yaz-ip-ol-ğan
Теперішній-майбутній (широкий) час	yaz-a-bil-ir	Теперішній-майбутній (широкий) час	yaz-ip-ol-ır
Заперечна форма			
Основа дієслова + -(y) ama/- (y) eme- + афікс часу + афікс особового займенника		Основа дієслова + <i>ip ol + ama</i> + афікс часу + афікс особового займенника	
Теперішній час	yaz-ama + y	Теперішній час	yaz+ip ol + ama + y
Минулий (категоричний) час	yaz-ama + dı	Минулий (категоричний) час	yaz+ip ol + ama + dı
Майбутній (категоричний) час	yaz-ama + yacaq	Майбутній (категоричний) час	yaz+ip ol + ama + yacaq
Минулий неочевидний (суб'єктивний) час	yaz-ama + ğan	Минулий неочевидний (суб'єктивний) час	yaz+ip ol + ama + ğan
Теперішній-майбутній (широкий) час	yaz-ama + z	Теперішній-майбутній (широкий) час	yaz+ip ol + ama + z
Заперечна форма на -l+ma/ al+ma у минулому категоричному часі			
-l+ma		al+ma	
yaşa-l+ma+dı+m		yaz+al+ma+dı+m	kör+al+ma+dı+m
toya-l+ma+dı+m		otur+al+ma+dı+m	iç+al+ma+dı+m

Література:

1. Болат Ю.М. Омюр эзгилери : икяелер ве пьесалар. Ташкент : Гъафур Гъулам адына эдебият ве санаат нешрияты, 1984. 256 с.
2. Гаркавец О.М. Нарис кримськотатарської фонетики, морфології та правопису. Київ : Радянська школа, 1988. 198 с.
3. Кононов А.Н. Грамматика турецкого языка. Москва : Изд-во Академии наук СССР, 1941. 312 с.
4. Меметов А.М. Земаневий кырымтатар тили. Симферополь : Кырым девлет окъув педагогика нешрияты, 2006. 320 с.
5. Самойлович А.Н. Опыт краткой крымско-татарской грамматики. Петроградъ : Тип. И. Бораганскаго, В.О. Средний пр., 1-10, Таврическая Губернская Земская Управа. Отдѣль народнаго образования, 1916.
6. Севортыан Э.В. Крымскотатарский язык. *Языки народов СССР*. Тюркские языки. Т. 2. Москва : Изд-во Наука, 1966. С. 234–269.
7. Слинко І.І. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання : навчальний посібник / І.І. Слинко, Н.В. Гуйванюк, М.Ф. Кобилянська. Київ : Вища шк., 1994. 670 с.
8. Сорокін С.В. Практична граматики турецької мови. Частина перша : навчальний посібник (препринт). Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2018.
9. Кырымтатарджа-русча-украиндже лугъат / Тертип этиджи: С.М. Усеинов. Акъмесджит : «Тезис» нешрият эви, 2008. 836 с.
10. Къайда бирлик, анда тирилик. Кырымтатар аталар сёзлери / Тертип этиджи: Фазыл, Р. / Фазылов, Р. Ташкент : Эдебият ве санъат нешрияты, 1971. 192 с.
11. Поліщук М. Суб’єктивно-модальні форми в українській мові. *Наукові конференції* URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2521> (дата звернення: 30.03.2023).
12. Shamil Aladin. Iblisnin ziyafetine davet lat.pdf. 1979. URL: <https://medeniye.org/node/614> (дата звернення: 5.12.2022).

References:

1. Bolat, Yu.M. (1984). Omyur ezgileri [Tunes of life]: ickyayeler ve p’yesalar. Tashkent: G’afur G’ulam adyna edebiyat ve sanaat neshriyaty, 256 p. [in Crimean Tatar].
2. Harkavets’, O.M. (1988). Narys krymskotatarskoyi fonetyky, morfolohiyi ta pravopysu [Sketch of Crimean Tatar phonetics, morphology and spelling]. Kyiv: Radyans’ka shkola, 198 p. [in Ukrainian].
3. Kononov, A.N. (1941). Grammatika turetskogo yazyka [Turkish grammar]. Moskva: Izd-vo Akademii nauk SSSR, 312 p. [in Russian].
4. Memetov, A.M. (2006). Zemaneviy k’yrymtatar tili [Modern Crimean Tatar language]. Simferopol’: K’yrym devlet ok’uv pedagogika neshriyaty, 320 p. [in Crimean tatar].
5. Samoylovich, A.N. (1916). Opyt kratkoy krymsko-tatarskoy grammatiki [Experience of brief Crimean Tatar grammar]. Petrograd: Tip. I. Boraganskago, V.O. Sredniy pr., 1-10, Tavricheskaya Gubernskaya Zemskaya Управа. Otd’l’ narodnago obrazovaniya, 105 p. [in Russian].
6. Sevortyan, E.V. (1966). Krymskotatarskiy yazyk [Crimean Tatar language]. Yazyki narodov SSSR. Tyurkskiye yazyki (T. 2, s. 234–269). Moskva: Izd-vo Nauka, 531 p. [in Russian].
7. Slyn’ko, I.I. (1994). Syntaksys suchasnoyi ukrayins’koyi movy: problemni pytannya: navchalniy posibnyk / I.I. Slyn’ko, N.V. Huyvanyuk, M.F. Kobylanska. Kyiv: Vyshcha shk. 670 p. [in Ukrainian].
8. Sorokin, S.V. (2018). Praktychna hramatyka turets’koyi movy [Practical grammar of Turkish language]. Chastyna persha: navchalniy posibnyk (preprynt). Kyiv: Vydavnychyy tsentr KNLU, 358 p. [in Ukrainian].
9. Useinov, S.M. (Tertip etidzhi). (2008). K’yrymtatardzha-ruscha-ukraindzhe lug’at [Crimean Tatar-Russian-Ukrainian dictionary]. Ak’mesdzhit: “Tezis” neshriyat evi., 836 p. [in Crimean tatar].
10. Fazyl, R. / Fazylov, R. (Tertip etken). (1971). K’yayda birlik, anda tirilik [where’s unity, there’s liveliness. Crimean Tatar proverbs]. K’yrymtatar atalar sёzleri. Tashkent: Edebiyat ve san’at neshriyaty., 192 p. [in Crimean Tatar].
11. Polishchuk M. Sub’yektyvno-modal’ni formy v ukrayins’kiy movi. Naukovi konferentsiyi. Retrieved from: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2521> (Last accessed: 30 March 2023) [in Ukrainian].
12. Shamil Aladin. (1979). Iblisnin ziyafetine davet [An invitation to a feast to the devil] lat.pdf <https://medeniye.org/node/614> (Last accessed: 15 December 2022) [in Crimean Tatar].

Стаття надійшла до редакції 03.04.2023

The article was received 03 April 2023

FEAR, ANGER, SADNESS AS CORE CONCEPTS OF THE EMOTIONAL PICTURE OF THE WORLD IN ENGLISH PHRASEOLOGY

Koltsova Olena Serhiivna,

*Postgraduate Student at the Department
of Foreign Languages of Professional Communication
International Humanities University
Skameyka.hcc@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0317-946X*

Purpose. The purpose of the article is to determine the specificity of the representation of the core emotional concepts of fear, anger, sadness of the emotional picture of the world in English phraseology. **Methods:** definitional analysis (to determine the specifics of the essence of “emotional concept”), continuous sampling method (to form the source base of the research – phraseological units representing the nuclear emotional concepts of fear, anger, sadness of the emotional picture of the English world), conceptual analysis (to study the features of the manifestation of the specified emotional concepts in English phraseology). **Results:** 1) the key qualifying features of the emotional concept as a phenomenon of language, speech, and communication are determined; 2) the method of studying emotions at the phraseological level of the English language is outlined; 3) the features of the representation of nuclear emotional concepts of fear (a state of excitement / anxiety / restlessness caused by the expectation of something unpleasant, undesirable for the individual), anger (a feeling of strong indignation; a state of intense nervous excitement and / or irritation of the individual), sadness (unhappy, a difficult mood caused by grief, failure, other unfavorable circumstances for the individual) on the material of English phraseology are characterized. **Conclusions.** It was determined that the emotional concept is a complex multidimensional formation of a mental-affective nature, the core of which is the actual emotion felt by the speaker at a certain moment of speech and is manifested in his verbal and non-verbal speech. It has been proven that the emotional concepts of fear, anger, sadness are the core of the emotional picture of the English world. It was found that the phraseological units that verbalize them describe various emotional shades experienced by the speaker at a certain moment of his existence: the feeling of fear that the individual experiences and the feeling of fear that the individual causes; feeling of lack of fear, courage, self-confidence; feelings of irritation and anger caused by other people or objective circumstances; additional feelings accompanying the main emotion of sadness; the physical sensations experienced by an upset person.

Key words: English language, emotional concept, phraseological unit, fundamental emotion.

СТРАХ, ГНІВ, СМУТОК ЯК ЯДЕРНІ КОНЦЕПТИ ЕМОЦІЙНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Кольцова Олена Сергіївна,

*аспірант кафедри іноземних мов
професійного спілкування
Міжнародного гуманітарного університету
Skameyka.hcc@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0317-946X*

Мета статті – визначити специфіку репрезентації ядерних емоційних концептів страху, гніву, смутку емоційної картини світу в англійській фразеології. **Методи:** дефініційний аналіз (для визначення специфіки поняття «емоційний концепт»), метод суцільної вибірки (для формування джерельної бази дослідження – фразеологічних одиниць, що репрезентують ядерні емоційні концепти страху, гніву, смутку емоційної картини світу англійців), концептуальний аналіз (для опрацювання особливостей вияву зазначених емоційних концептів в англійській фразеології). **Результати:** 1) визначено ключові

кваліфікаційні ознаки емоційного концепту як явища мови, мовлення, комунікації; 2) окреслено методику вивчення емоцій на фразеологічному рівні англійської мови; 3) охарактеризовано особливості репрезентації ядерних емоційних концептів страху (стан хвилювання / тривоги / неспокою, спричинений очікуванням чого-небудь неприємного, небажаного для особистості), гніву (почуття сильного обурення; стан інтенсивного нервового збудження і/або роздратування особистості), смутку (невеселий, важкий настрій, спричинений горем, невдачею, іншими несприятливими для особистості обставинами) на матеріалі англійської фразеології. **Висновки.** Визначено, що емоційний концепт – складне багатовимірне утворення ментально-афективного характеру, ядром якого є власне емоція, що відчувається мовцем у певний момент мовлення а знаходить свій вияв у його вербаліці та невербаліці. Доведено, що ядром емоційної картини світу англійців виступають емоційні концепти страху, гніву, смутку. Виявлено, що фразеологічні одиниці, які їх вербалізують, описують різноманітні емоційні відтінки, що переживає мовець у певний момент свого існування: почуття страху, яке переживає особистість, та почуття страху, яке особистість викликає; почуття відсутності страху, сміливості, упевненості в собі; почуття роздратування та злості, спричинені іншими людьми або ж об'єктивними обставинами; додаткові почуття, що супроводжують основну емоцію смутку; фізичні відчуття, які переживає засмучена людина.

Ключові слова: англійська мова, емоційний концепт, фразеологічна одиниця, фундаментальна емоція.

1. Introduction

The novelty of the article is due to the fact that the emotional concept is qualified as a component of the terminological apparatus of emotiology, and also the core concepts of the emotional picture of the world in English phraseology are considered.

In the 21'st century, the focus of linguists' attention is a person as a speaker of a language and a representative of a certain culture, which motivates the dominance of the anthropocentric paradigm. Human emotions and the language of emotions occupy an important place in it. The sphere of emotions is not available for direct observation. Linguistic fixation of symptomatic reactions and physical states associated with this or that emotion is the basis on which ideas about the essential characteristics of this emotion are formed in a naive picture of the world. Therefore, the research of the processes of verbalization of emotions, in particular by means of phraseology, is *relevant*.

The purpose of the article is to determine the specificity of the representation of the core emotional concepts of *fear, anger, sadness* of the emotional picture of the world in English phraseology. *Tasks:* 1) to determine the qualifying features of the emotional concept; 2) to outline the method of studying emotions at the phraseological level of the English language; 3) to characterize the features of the manifestation of the nuclear emotional concepts of *fear, anger, sadness* on the basis of English phraseology.

Methodology: definitional analysis (to determine the specifics of the concept of “emotional concept”), continuous sampling method (to form the source base of the research – phraseological units representing the nuclear emotional concepts of *fear, anger, sadness* of the emotional picture of the world), conceptual analysis (to study the features of the manifestation of the specified emotional concepts in English phraseology).

The study of a significant list of works of domestic and foreign linguistics of the 21'st century regarding the national and cultural specificity of the expression of emotions in the English language made it possible to identify the main problems:

1) concepts of emotions in the structure of the evaluative thesaurus of the English language with a focus on cognitive and gender aspects, namely on the peculiarities of the expression of evaluation in concepts that form a value picture of the world of English speakers (Бессонова, 2003);

2) the conceptual foundations of the semantics of units representing emotions in the modern English language in the cognitive aspect (Шамаева, 2004);

3) linguistic objectification of the emotional concept of *satisfaction*, based on a comparative analysis of the lexical means of verbalizing this concept in three languages with different structures – English,

Ukrainian and Modern Greek, which makes it possible to determine and describe the national and cultural specificity of its presentation in the linguistic culture of each of the ethnic groups (Сарбаш, 2012);

4) etymological and structural characteristics of the emotional concept of *happiness* in the Ukrainian and English languages with an update of the analysis of its nomination, description and expression (Малярчук, 2014);

5) verbalization and structure of the concept of *joy* in English linguistic culture by creating a cognitive definition using the method of Yezhy Bartminskyi (Ольхович-Новосадиук, 2017);

6) psycholinguistic features of the representation of emotions in the conceptual and linguistic world pictures of the Ukrainian and English population based on the emotional concept of *fear* as a complex nuclear-peripheral configuration of knowledge about prototypical and non-prototypical conceptual, figurative and value signs of the emergence, experience and elimination of the emotion of fear (Михальчук, Онуфрієва, 2020);

7) emotional and evaluative features of the formation and functioning of unofficial (surname) names of persons in the expression of the emotional concept of *happiness* in the English language (Ніколенко, 2020);

8) the nature and peculiarities of the multimodal actualization of the verbalized concepts of basic emotions in the discourse of the fantasy “The Witcher” using the methods of the functional-cognitive paradigm with an accentuation of the primary art dimensions of the phenomenon under study, in particular, color and sound emootologies as a tool for creating reality and quasi-reality (Шамаєва, 2020), etc.

2. The essence of the emotional concept

Analysis of the experience of studying emotions in English in domestic and foreign linguistics in the 21st century proves the relevance of studying emotions by modeling the emotional concept.

Yu. Shamaieva notes that the concept of emotion includes “comprehensive knowledge/feeling of emotional meaning by the experiencer and appears as a set of associations formed at the intersection of heterogeneous factors that characterize emotionally/emotiogenically interacting subjects as members of a certain linguistic and cultural community” (Шамаєва, 2020: 188).

O. Maliarchuk positions the emotional concept as a kind of cultural concept that retains all its features, but differs in additional emotional and value characteristics. It is based on evaluation as an ontological property of a person who cannot but evaluate the environment in his cognitive activity (Малярчук, 2014: 133).

In the study, the following are the relevant features of the emotional concept: the component of the emotional picture of the world; core – the emotion itself / the universal concept of emotion / evaluation; high degree of abstraction; universality (openness to human experience regardless of cultural parameters) + determinism by socio-cultural-psychological characteristics (traditions, customs, character, peculiarities of everyday life, stereotypes of thinking, behavior models (prototypical behavior model), communicative scenario, situation); multidimensional integrative cultural-heuristic mental-affective formation; complex dynamic structural-semantic construct: concept, image (based on association), cultural value; verbal / non-verbal semiotic explanation; structural and semantic lexical and / or phraseological verbalization; different nature of language conceptualization (can be named, described and expressed using language signs); coding with universal code units; implementation at the phonetic, morphological (grammatical), lexical and stylistic levels; performs the function of metapsychic regulation and reflects the centuries-old experience of ethnic introspection in the form of universal and culturally specific ideas about emotional experiences; preserves the experience of ethno-cultural, socio-cultural and individual character; typified synthesis of the results of the emotional and cognitive activity of the speaker (basic (macro)concepts) / subjective interpretation and regulation of the sensory experience of the individual (derived (micro)concepts).

3. Methodology of phraseology research as a means of representing emotional concepts

Phraseological units are positioned as a consequence of rethinking the environment. They represent some stereotypical and vivid features of any concept recorded in dictionaries, known to speakers of a certain language. The figurative basis of the phraseological unit is recognized as the quintessence of the cultural connotation associated with the worldview of the people, the keeper of national specificity, a reflection of accumulated experience.

Zh. Krasnobaieva-Chorna uses two methods of studying emotions at the phraseological level of the emotional picture of the world: the first using the method of thematic fields and the method of parametric analysis of the semantic structure of a phraseological unit (Краснобаєва-Чорна, 2018), the second by studying the psychophysiological pattern of emotions (Краснобаєва-Чорна, 2021).

The description of fundamental emotions in Ukrainian phraseology (Краснобаєва-Чорна, 2018) is carried out by the author using the method of parametric analysis of the semantic structure of a phraseological unit with an accentuation of the evaluative macrocomponent and the method of thematic fields, i.e. through phraseosemantic fields positioned in the study as a set of phraseological units united by one existing archetype in the phraseological meaning of all members of the group and reflects their common categorical properties and features. The author applies the classification of phraseological units according to the nature of evaluation, developed within the framework of axio-phrase pragmatics based on the three-digit evaluation system “positive – negative – situational” and adapted to the problems of studying, with a consistent separation into an emotional picture of the world: a) positively evaluated phraseological units – phraseological units, corresponding to the “good” zone; b) negative phraseological units – phraseological units of the “bad” zone of the rating scale; c) phraseological units with a diffuse evaluation – a type of phraseological units determined by the diffuseness of the evaluation (positive and negative clusters of emotions) and the dependence on the context. According to the observations of the linguist, the emotional picture of the world in Ukrainian phraseology is formed by 10 phraseo-semantic fields “Fear”, “Anger”, “Suffering”, “Shame”, “Disgust”, “Contempt”, “Surprise”, “Confusion”, “Joy”, “Interest”, which confirms the well-known thesis about the pejorative nature of phraseological assessment and the importance of negative experience for a person.

The second technique is based on processing the psychophysiological pattern of emotions (on the material of Ukrainian phraseology). The researcher positions the term “psychophysiological pattern of emotion” as “a set of stereotypical physiological, psychological, behavioral reactions or sequences of actions of the subject of the emotion” (Краснобаєва-Чорна, 2021), and considers the following to be the main stages of processing: 1) outline of qualifying features, classification parameters and functions of a certain emotion in psychology of emotions; 2) characterization of internal reactions (vegetatives) of a certain emotion in phraseology; 3) determination of external reactions (pantomime) of a certain emotion in phraseology; 4) establishing the range of intensity of a certain emotion in phraseology based on cross-cultural studies; 5) identification of universal and ethno-specific features (in particular, the verbal system of emotions of a certain language and the non-verbal sign system that is characteristic for the manifestation of emotions in a certain culture) by comparison.

In our study, we use the method of processing emotions of Zh. Krasnobaieva-Chorna, verbalized by means of phraseology, to study *fear*, *anger*, *sadness* in English phraseology, in particular we agree that these feelings are core to the emotional picture of the world not only of Ukrainians, but also of English people, and we also believe that the phraseological unit is the optimal means of emotional expression from the standpoint of expressing the assessment of the environment and ethno-specificity.

4. Specificity of emotional concepts of fear, anger, sadness in English phraseology

The concept of *fear* appears to be the most representative among the studied emotional concepts, describing the feeling of fear that an individual experiences and the feeling of fear that an individual causes; feeling of lack of fear, courage: *a warning shot across the bows* “a statement or gesture

intended to frighten someone into changing their course of action”, **be frightened (or scared) out of your wits** “be extremely frightened”, **be frightened of your own shadow** “be unreasonably timid or nervous”, **be frightened to death** “be made very alarmed and fearful”, **be scared (or bored) shitless** “be extremely frightened (or bored)”, **beware (or fear) the Greeks bearing gifts** “if rivals or enemies show apparent generosity or kindness, you should be suspicious of their motives”, **bite the bullet** “face up to doing something difficult or unpleasant; stoically avoid showing fear or distress”, **fools rush in where angels fear to tread** “people without good sense or judgement will have no hesitation in tackling a situation that even the wisest would avoid”, **frighten (or scare) the living daylights out of** “give someone a very severe fright”, **frighten the life out of** “terrify”, **give someone a fit** “greatly shock, frighten, or anger someone”, **give someone the creeps** “induce a feeling of fear or revulsion in someone”, **go hot and cold** “experience sudden feelings of fear, embarrassment, or shock”, **have nerves of steel** “not be easily upset or frightened”, **lay a (or the) ghost** “get rid of a distressing, frightening, or worrying memory or thought”, **lay something to rest** “soothe and dispel fear, anxiety, grief, and similar unpleasant emotions”, **look someone in the eye (or face)** “look directly at someone without showing embarrassment, fear, or shame”, **make someone’s flesh creep (or crawl)** “cause someone to feel fear, horror, or disgust”, **nothing daunted** “without having been made fearful or apprehensive”, **on thorns** “continuously uneasy, especially in fear of being detected”, **put (or have) the wind up** “alarm or frighten (or be alarmed or frightened)”, **put the fear of God in (or into) someone** “cause someone to be very frightened”, **run a mile** “used to show that someone is frightened by or very unwilling to do something”, **scare the bejesus out of someone** “frighten someone very much”, **shake (or tremble) like a leaf** “tremble greatly, especially from fear”, **take your courage in both hands** “nerve yourself to do something that frightens you”, **whistle in the dark** “pretend to be confident or unafraid”, **without fear or favour** “not influenced by any consideration of the people involved in a situation; impartially”, etc.

The concept of *anger* is also presented quite broadly, describing the process of experiencing feelings of irritation and anger, as well as the circumstances that provoke them and the persons who are their direct carriers: **(like) a red rag to a bull** “an object, utterance, or act which is certain to provoke or anger someone”, **a bit rich** “used to refer to something that causes ironic amusement or indignation”, **a burr under (or in) your saddle** “a persistent source of irritation”, **a fly in the ointment** “a minor irritation or other factor that spoils the success or enjoyment of something”, **a storm in a teacup** “great excitement or anger about a trivial matter”, **angry young man** “a young man who feels and expresses anger at the conventional values of the society around him”, **beside yourself** “overcome with worry, grief, or anger; distraught”, **don’t get mad, get even** “used to advise in favour of revenge rather than fruitless rage”, **flip someone the bird** “stick your middle finger up at someone as a sign of contempt or anger”, **for crying out loud** “used to express your irritation or impatience”, **give someone a fit** “greatly shock, frighten, or anger someone”, **give someone the screaming abdabs** “induce an attack of extreme anxiety or irritation in someone”, **gnash your teeth** “feel or express anger or fury”, **go ballistic** “fly into a rage”, **go off (or go in off) the deep end** “give way immediately to anger or emotion”, **go suck an egg** “go away (used as an expression of anger or scorn)”, **hell hath no fury like a woman scorned** “a woman who has been rejected by a man can be ferociously angry and vindictive”, **into orbit** “into a state of heightened activity, performance, anger, or excitement”, **knock someone’s block off** “hit someone very hard in anger”, **more in sorrow than in anger** “with regret or sadness rather than with anger”, **set someone’s teeth on edge** “cause someone to feel intense discomfort or irritation”, **slow burn** “a state of slowly mounting anger or annoyance”, **take a hike** “go away (used as an expression of irritation or annoyance)”, **the fat is in the fire** “something has been said or done that is about to cause trouble or anger”, **vent your spleen** “give free expression to your anger or displeasure”, etc.

The concept of *sadness* is presented to a lesser extent than the previous two, but it is also characterized by a variety of embodied semantic shades (circumstances that cause suffering; other

feelings that accompany the emotion of sadness; physical sensations experienced by a sad person): **a ghost (or spectre) at the feast** “someone or something that brings gloom or sadness to an otherwise pleasant or celebratory occasion”, **a lump in the throat** “a feeling of tightness or dryness in the throat caused by strong emotion, especially grief”, **beside yourself** “overcome with worry, grief, or anger; distraught”, **doom and gloom** “a general feeling of pessimism or despondency”, **drown your sorrows** “forget your problems by getting drunk”, **lay something to rest** “soothe and dispel fear, anxiety, grief, and similar unpleasant emotions”, **more in sorrow than in anger** “with regret or sadness rather than with anger”, **shed (or weep) crocodile tears** “put on a display of insincere grief”, **twist (or turn) the knife** “deliberately make someone’s grief or problems worse”, **vale of tears** “the world regarded as a scene of trouble or sorrow”, **wormwood and gall** “a source of bitter mortification and grief”, **your heart sinks into your boots** “used to express a feeling of sudden sadness or dismay”, etc.

5. Conclusions

An emotional concept is a complex multidimensional formation of a mental-affective nature, the core of which is the actual emotion that the speaker feels at a certain moment of speech and finds its expression in his verbal and non-verbal speech. The emotional concepts of *fear*, *anger*, *sadness* is the core of the emotional picture of the English world. The analyzed phraseological units that verbalize them describe various emotional shades experienced by the speaker at a certain moment of his existence: the feeling of fear that the individual experiences and the feeling of fear that the individual causes; feeling of lack of fear, courage, self-confidence; feelings of irritation and anger caused by other people or objective circumstances; additional feelings accompanying the main emotion of sadness; the physical sensations experienced by an upset person.

In the future, we plan to explore the periphery of the emotional picture of the English world, which is manifested in their phraseology (emotions of disgust, contempt, interest, surprise, embarrassment, etc.).

Bibliography:

1. Бессонова О. Концепты эмоций в структуре оценочного тезауруса английского языка. *Лінгвістичні студії*. 2003. Вип. 2. Ч. 1. С. 256–265.
2. Краснобаева-Чорна Ж. До питання про лінгвістичну актуалізацію емоцій. *Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науково-дослідної роботи за період 2019–2020 рр., квітень – травень 2021 р.* 2021. С. 126–128.
3. Краснобаева-Чорна Ж. Емотивна картина світу в українській фраземіці: аксіологічний вимір фундаментальних емоцій людини. *Studia Slavica Hung.* 2018. Vol. 63/2. P. 321–332.
4. Мальячук О. Емоційний концепт ЩАСТЯ: етимологічні та структурні характеристики. *Вісник Житомирського державного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2014. Вип. 2 (74). С. 132–138.
5. Михальчук Н., Онуфрієва Л. Психолінгвістичні особливості репрезентації емоцій за допомогою концепту «страх». *Проблеми сучасної психології*. 2020. № 48. С. 206–227.
6. Ніколенко О. Емоційний концепт HAPPINESS в англійських прізвиських номінаціях. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2020. № 8. С. 126–130.
7. Ольхович-Новосадюк М. Емоційний концепт РАДІСТЬ в англійській лінгвокультурі. *Лінгвістичні студії / Linguistic Studies*. 2017. Вип. 34. С. 118–123.
8. Сарбаш О. Лексична репрезентація концепту задоволення в англійській, українській та новогрецькій мовах. *Лінгвістичні студії*. 2012. Вип. 25. С. 158–162.
9. Шамаєва Ю. Когнітивна структура концепту «радість» (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. ... к. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2004. 20 с.
10. Шамаєва Ю. Методологічні засади дослідження вербалізованих концептів емоцій. *Вісник Житомирського державного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2011. Вип. 56. С. 187–191.
11. Шамаєва Ю. Мультиmodalність концептів базових емоцій в англійському фентезійному дискурсі А. Сапковського «Відьмак». *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2020. № 92. С. 59–65.

References:

1. Bessonova, O.L. (2003). Koncepty emocij v strukture ocenocnogo tezaurusu anglijskogo azyka [Concepts of emotions in the structure of the evaluative thesaurus of the English language], *Linhvistychni studii*, Vyp. 2, Ch. 1, 256–265 [in Russian].
2. Krasnobaieva-Chorna, Zh. (2021). Do pytannia pro linhvistychnu aktualizatsiiu emotsii [To the question of linguistic actualization of emotions]. *Materialy naukovoï konferentsii profesorsko-vykladatskoho skladu, naukovykh pratsivnykiv i zdobuvachiv naukovoho stupenia za pidsumkamy naukovo-doslidnoi roboty za period 2019–2020 rr. (kviten – traven 2021 r.)*, 126–128 [in Ukrainian].
3. Krasnobaieva-Chorna, Zh.V. (2018). Emotyvna kartyna svitu v ukrainskii frazemitsi: aksiolohichni vymir fundamentalnykh emotsii liudyny [An emotional picture of the world in Ukrainian phrasemics: an axiological dimension of fundamental human emotions], *Studia Slavica Hung*, Vol. 63/2, 321–332 [in Ukrainian].
4. Maliarchuk, O.V. (2014). Emotsiinyi kontsept SHCHASTIA: etymolohichni ta strukturni kharakterystyky [The emotional concept of HAPPINESS: etymological and structural characteristics], *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. Filolohichni nauky*, Vyp. 2 (74), 132–138 [in Ukrainian].
5. Mykhalchuk, N., Onufrieva, L. (2020). Psykholinhvistychni osoblyvosti reprezentatsii emotsii za dopomohoiu kontseptu “strakh” [Psycholinguistic features of the representation of emotions using the concept of “fear”], *Problemy suchasnoi psykholohii*, № 48, 206–227 [in Ukrainian].
6. Nikolenko, O.V. (2020). Emotsiinyi kontsept HAPPINESS v anhliiskykh prizvysnykh nominatsiiakh [The emotional concept of HAPPINESS in the English nickname nominations], *Naukovyi zhurnal Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiediialnosti “Lvivskiy filolohichniy chasopys”*, № 8, 126–130 [in Ukrainian].
7. Olkhovych-Novosadiuk, M. (2017). Emotsiinyi kontsept RADIST v anhliiskii linhvokulturi [The emotional concept of JOY in English linguistic culture], *Linhvistychni studii / Linguistic Studies*, Vyp. 34, 118–123 [in Ukrainian].
8. Sarbash, O.S. (2012). Leksychna reprezentatsiia kontseptu *zadovolennia* v anhliiskii, ukrainskii ta novohretskaa movakh [Lexical representation of the concept of *pleasure* in English, Ukrainian and modern Greek languages], *Linhvistychni studii*, Vyp. 25, 158–162 [in Ukrainian].
9. Shamaieva, Yu.Iu. (2004). Kohnityvna struktura kontseptu “radist” (na materialii anhliiskoi movy) [Cognitive structure of the concept “joy” (on the material of the English language)]: avtoref. dys. ... k. filol. n. : 10.02.04. Kharkiv. 20 s. [in Ukrainian].
10. Shamaieva, Yu.Iu. (2011). Metodolohichni zasady doslidzhennia verbalizovanykh kontseptiv emotsii [Methodological principles of the research of verbalized concepts of emotions], *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. Filolohichni nauky*, Vyp. 56, 187–191 [in Ukrainian].
11. Shamaieva, Yu.Iu. (2020). Multymodalnist kontseptiv bazovykh emotsii v anhlo-movnomu fenteziinomu diskursi A. Sapkovskoho “Vidmak” [Multimodality of concepts of basic emotions in the English-language fantasy discourse of A. Sapkowski “The Witcher”], *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Serii “Inozemna filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov”*, № 92, 59–65 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.04.2023
The article was received 3 April 2023

4. Перекладознавство

4. Translation studies

SPECIFICS OF MODERN BRITISH AND UKRAINIAN POLITICAL TEXTS TRANSLATION AND INTERPRETATION IN TERMS OF VIDEO GENRES

Lutsenko Roman Ivanovych,

*Postgraduate Student at the English Philology
and Philosophy of Language Department
Kyiv National Linguistic University
romanlutsenko@online.ua
orcid.org/0000-0001-5435-2050*

Purpose. The purpose of the article is to identify and describe specifics of modern British and Ukrainian texts translation in terms of video genres.

The object of the research is political texts, which include nationally-biased lexical units that convey ethnic and cultural information specific for British way of life and describes the political life of the UK.

The subject of the research is the peculiarities of political texts translation and interpretation in terms of different video genres. **Methods.** The following research is conducted with the help of several methods: method of stylistic analysis, discourse analysis method, comparative method and pragmalinguistic method.

The methodology of translation and interpretation research involves a set of procedures and techniques used to collect, analyse, and interpret data related to translation and interpretation of the text. The method of case study research is relevant for this research, since the author analyses particular cases of multimodal theory implementation in audiovisual material of various video genres. Case studies in translation and interpretation research can provide rich, detailed data that can help researchers gain a deeper understanding of the translation process, as well as the factors that influence translation quality. However, because case studies are focused on a specific individual or situation, they may not be generalisable to other translations or translators. As with any research method, it is important to carefully consider the research question and the appropriateness of using a case study approach before conducting the research. **Results.** This article is aimed at describing the characteristics of contemporary British and Ukrainian political texts in various video genres. Both British and Ukrainian political speeches tend to be formal and structured, with clear introductions and conclusions. However, while British politicians may use more humor and rhetorical means to engage their audience, Ukrainian politicians employ a more serious tone. Political issues play an important role in British society, so the style of political discourse is seen as a central factor in reflecting the visual: the linguistic nature of political communication, the production of political texts. It is attested that peculiarities of British political texts are specified in the article, such as the nature of multimodality. The concept of reconstructed reality inherent in these genres is achieved through modes of transmission such as revoicing, narration, and simultaneous interpretation. **Conclusions.** It is stated that the translation of political texts in British and Ukrainian media should consider cultural differences of both countries, avoiding typical cultural stereotypes, and ensure equivalency of translated lexical units. In British texts, there is usually a clear distinction between the reporting of facts and the opinions of journalists. This is reflected in the use of neutral language and the inclusion of quotes from various sources. Ukrainian media may be more biased, with journalists expressing their own opinions more freely.

Key words: political texts, video genres, multimodality, reconstructed reality, revoicing, narration, voice-over.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ТА БРИТАНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТІВ РІЗНИХ ВІДЕОЖАНРІВ

Луценко Роман Іванович,
*аспірант кафедри англійської філології
та філософії мови
Київського національного
лінгвістичного університету
romanlutsenko@online.ua
orcid.org/0000-0001-5435-2050*

Мета. Метою статті є виявлення й опис специфіки перекладу сучасних британських і українських текстів у розрізі відеожанрів. **Методи.** Дослідження проводилося із залученням таких методів: методу стилістичного аналізу, методу дискурсивного аналізу, порівняльного методу та прагмалінгвістичного методу. **Результати.** Статтю присвячено опису особливостей сучасних британських і українських політичних текстів у різних відеожанрах. Як британські, так і українські політичні промови мають тенденцію бути формальними та структурованими, із чіткими вступами та висновками, однак британські політики можуть використовувати більше гумору та риторичних засобів, щоб залучити свою аудиторію, тоді як українські політики використовують більш серйозний тон. Політичні перипетії відіграють важливу роль у британському суспільстві, тому стиль політичного дискурсу розглядається як центральна вісь дослідження. У статті описано особливості британських політичних текстів як мовний спосіб політичної комунікації, а також сутність мультимодальності у створенні політичних текстів. Поняття реконструйованої реальності, властиве цим жанрам, досягається за допомогою таких способів передачі, як озвучення, розповідь і синхронний переклад. Закадровий голос також використовується для передачі сенсу в аудіовізуальних продуктах за допомогою перекладу; зокрема, виступи іноземних політиків та інтерв'ю. **Висновки.** Зазначається, що переклад політичних текстів у британських і українських медіа має враховувати культурні відмінності обох країн, уникаючи типових культурних стереотипів, а також забезпечувати еквівалентність перекладених лексичних одиниць. У британських текстах зазвичай існує чітке розмежування між представленням фактів і думкою журналістів. Це відображається у вживанні нейтральних лексичних одиниць і включенні цитат із різних джерел. Натомість українські засоби масової інформації можуть бути більш упередженими, журналісти вільніше висловлюють власні думки.

Ключові слова: політичні тексти, відеожанри, мультимодальність, реконструйована реальність, озвучення, оповідь, дубляж.

1. Introduction

Official political discourse has always been one of the most prominent objects of modern mass media communication. It has always served as the sole medium of international communication. Politics, public figures and celebrities use a wide range of peculiar techniques to enrich their speech. Today, however, the audiovisual translation industry is thriving.

Although the range of non-entertainment products is expanding, localised and/or made accessible, it is of particular interest to scholars or professionals. This is especially true for institutional video subgenres. For example, Díaz-Cintas and Remael claim that audiovisual translation has existed “since the invention of cinema as a professional practice” (Díaz-Cintas and Remael, 2020) and has become a niche for both academic researchers and mass media practitioners, be it both small and large corporations, non-profit and public institutions that quickly realised that audiovisual media provided an opportunity to build images and communicate more effectively with specific population groups to enhance their audiovisual presence and adapt it to overcome specific language and cultural barriers. Political texts tend to be no exception to this rule.

2. Theoretical foundations of the problem of audiovisual translation

The majority of scholars have studied the translation of political texts from the perspective of audiovisual translation. Gieve and Norton argue that “the linguistic representation of the “foreigner”

in British non-fiction broadcasts has a profound ideological impact on the discursive construction of identity” (Gieve & Norton, 2010: 108), discusses the cross-cultural relationship of the British non-fiction broadcasting where an “ideological impact on the discursive construction of identity and intercultural relations” (Gieve & Norton, 2010: 108).

Scientists present the point of view that language differences can even flatten out or even dissolve in the documentary, travel and lifestyle television genres. Consequently, communication between speakers of different languages is routinely portrayed as “smooth, unproblematic, and permanent” (Gieve & Norton, 2010: 206).

This genre-specific reconstructed reality (Orero, 2006: 2) is realised by “modes of transmission such as narration translation, revoicing, narration, and simultaneous interpretation” (Orero, 2006: 3). Secondly, “the peculiar situation in which two people appear to be speaking in different languages” (Gieve & Norton, 2007: 200), especially when talking about political discourse. Voice-over is also used to “convey meaning in translation-mediated audiovisual news products; in particular, foreign politician’s speeches, and interviews” (Darwish, 2003, 2006; Darwich & Orero, 2014). These are “discursive fields in which the translation process is susceptible to ideological manipulation” (Diaz-Cintas, 2012) that could provoke “wide-ranging and possibly disastrous consequences” (Diaz-Cintas, 2012). Despite such potential to create or subvert meaning, voice over techniques remain “mainly uncharted forms of audiovisual translation” (Orero 2004: 76).

However, given that it is an increasingly popular way to disseminate information about cultural and linguistic diversity in the non-fiction television genre, or to relay information about news from abroad, A systematic study of narration translation and closed captioning in all manifestations has long been carried out” (Orero, 2004: 77).

Professor Baker’s ideas (Baker, 2006) are closely related to the ideas of stereotypes and mental his frame. As she intends, narratives “function in the normalizing effect of publicly disseminated expressions” (Baker, 2006) as well as “discourses” or “myths” (Baker, 2006), but it can be different at times and bear the meaning of “much more specific and accessible” (Baker, 2006: 3). Professor Baker defines stories as “the stories we tell ourselves and others about the world in which we live <...> These stories form the primary interface between us and the world as well” (Baker, 2006: 350). She suggests that “narrative theory provides a framework that allows us to find the ways in which translation is employed in the elaboration of foreign or “other” narratives (Baker, 2006: 351) “that cut across time and texts” (Baker, 2006: 352).

In other words, the author proposes the unit of inquiry is the narrative as a whole, rather than focusing on discourse practices in a particular text, and the result (Baker, 2006: 349). This concept helps us examine some of the details of British identity, because stories of British cultural identity “span different genres and different texts, weaving them together to create narratives of Britishness” (Baker, 2006: 350). Represented by nationally focused lexicographic units, observed in various British media products and intertwined with translations.

Some scholars (Dyer, 1977: 30; Hall, 1998: 258) claim that “The notion of cultural superiority leads to stereotypical practices of the other” (Hall, 1998: 259). Discussing the typical British interpretation of the news, Conboy explains: “At the core of the [British] are news values, and encoded in its language, the normativeness of the British perspective that make up an integral part of reporting on ethnic and geographical outskirts British culture is rooted in a history which is indelibly marked with the associations of empire and cultural presumptions of superiority” (Conboy, 2006: 108).

It is interesting that the “insular mentality” (Kilborn, 1993: 649) still exerts foreign influence in British broadcasting. Regarding the difference between language and language learning, Kilborn (ibid.) states: “In Britain, for example, learning a foreign language has never been given high cultural importance, and there is a somewhat arrogant assumption that most activities of life, including broadcasting, can be adequately carried out in English”.

Scholars Gieve and Norton (Gieve & Norton, 2007: 193), say that by “constructing speakers of English as linguistically deficient” (Gieve & Norton, 2007), they found out that “the positive perspective is encouraged” (Gieve & Norton, 2007), for example, in terms of speakers of political discourse who do not speak other languages are not given the same negative image” (Gieve & Norton, 2007: 193). They further state that the non-fiction genre is “reluctant to allow foreigners in television programs to speak in their own voices” (Gieve & Norton, 2007: 193).

One way he achieves this is by “employing a narration strategy rather than subtitling as a means of translation” (Gieve & Norton, 2007: 194). As invisible translations, often interwoven with commentary and narrative, the discourse of the final audiovisual product “requires careful analysis, which is the rationale for an important discourse analysis approach” (Gieve & Norton, 2007: 194).

3. Discourse analysis and multimodality

Viewing discourse as “the production of knowledge through language” (Hall, 1997: 44), critical discourse analysis scholars attempt to differentiate the practice involved in producing meaning as the ideological “weapon” of narration. It is the aim of critical discourse analysis to reveal the “body of assumptions” (Hatim & Mason, 1997: 218) that lie behind the power structures intertwined in discourse.

Multimodality, defined as “the use of several semiotic modes in the design of a semiotic product or event” (Kress & Van Leeuwen, 2001: 20), is not a new field of study; however, in the modern world, archetypal multimodal texts such as films, television programs, and websites have greatly broadened the scope of such studies. Different writers have labeled the word “semiotic mode” as semiotic modality, “semiotic resource”, and so on, but for the sake of clarity, the term mode will be used throughout this piece. The ever-increasing significance of multimodality affects virtually all fields, including translation and text interpretation.

In Fairclough’s (Fairclough’s, 1991/2003: 26) terminology, texts are “naturalized implicits of an ideological character” that people are generally unaware of and that contribute to the “social reproduction of power relations”.

Christina Schäffner (Schäffner, 2004: 145) argues that critical discourse analysis “is used in the context of translated news or political discourse to use and misuse texts for national ideological purposes” and “positively exploring the practice of self-expression in discovering and giving negative remarks to others”.

Narration as a mode of translation is “mainly used in non-fiction genres and related to the (re) creation of reality in audiovisual products” (Orero, 2006; Franco, 2001; Daly, 1985; Ávila, 1997; Franco et al., 2010). Indeed, Franco (Franco et al., 2010: 26) affirms that “the unique character of narration contributes to the realism, truth and authenticity that Sachsendangen relies on”. Narration has been described as “an accurate and faithful translation of the original source text, especially in terms of media studies” (Luyken, 1991: 80).

Furthermore, it is considered to be “a literal, authentic, complete version of the original audio” (Luyken, 1991: 81), which some without “basic knowledge of translation or language” (Luyken, 1991: 82) refer to as “reliable transmission mode” (Luyken, 1991: 82).

The illusion of authenticity, so important to the non-fiction genre, is “created with the help of specific narrative techniques” (Franco 2001: 289). For example, “listen to the original sound for the first few seconds of speech and then reduce it for colloquial translation” (Luyken et al., 1991: 80; Franco, 2001: 290).

4. British and Ukrainian media as the object of research

It is also important to talk about “political discourse” and “transmission of meaning” (Kilborn, 1993). Kilborn (Kilborn, 1993: 648), in one of his first articles dealing with the audio transmission of audiovisual products, argued that, from a cultural studies perspective, narration is “especially suitable as a method of reproducing speeches by foreign politicians”. He also argued that “If

other modes were used, many listeners would find them quite inappropriate in practice” (Kilborn, 1993). The British socio-cultural scene has changed dramatically since then. Speaking about the Ukrainian scene, it has dramatically changed since the country gained independence in 1991. In this part of the article, we attempt to provide insight into current trends in narrating political discourse, particularly in the Ukrainian/English context. The first is a Freedom interview case (Freedom, 2022).

Campley Bucan-Smith, the colonel of the British army, is being interviewed on training of Ukrainian soldiers in Great Britain. The point of the conversation was the military aid to Ukrainian soldiers who should learn new NATO practices. Although being the Ukrainian channel, “Freedom” made a special Russian-language bulletin for all former Soviet republics and immigrants from the former USSR as well. The multimodality in this case lies even in the representation of colonel’s name on the multimedia panel. The topic of military aid to Ukraine is backed up even with the QR-code for television stations to interact with the viewers (see Pic. 1 for further details).

Pic. 1. Col. Campley-Smith during the interview

Here we can notice a typical voice-over in Russian language edited to the original English track, hence, we speak about some remarks that appeared post production in the Ukrainian studio.

Producers of the bulletin also provide the point of view of the Ukrainian side in order to compare even outlooks of the British and the Ukrainian nations, since British tend to be more conservative rather than Ukrainians. For instance, the Ukrainian soldier under the nickname of “Neptun” hides his face in order not to be recognised by the enemy forces which, in turn, seems to be a trace of multimodal practices that demonstrates the situation in the whole country in the state of war.

Ukrainian soldier asks for military aid and makes a lot of expressive gestures aimed at influencing both the viewers of the TV channel and the interviewer whose aim is to bind the addressee to act in a certain way, namely, to provide a reasonable amount of information which will be represented in the news bulletin. Needless to say that the Ukrainian soldier tries to be quite laconic in his utterances because the military secrets should not be revealed, hence, he may avoid some provocative questions in terms of future military operations.

Another peculiar episode can be traced in the British media. As for example we take the Margaret Thatcher interview. As we know, she was the former Prime Minister of Great Britain who was accused of being too harsh to the politicians and the constituents.

Pic. 2. The Ukrainian soldier during the interview

In this particular interview for Thames Television (Thames, 1987) the interviewer chats with Mrs. Thatcher on the activity of the Conservative party for the last 8 years. To analyse this interview, we use the newly conceived notion of “historical multimodality”. By historical multimodality we mean those multimodal practices that were typical for a certain historical period. In this very case the setting, due to this period tendencies (late 1980’s), is quite dull. It can be explained by both a certain amount of conservativeness of the UK and as well some drawbacks of technical equipment of the studio.

Nevertheless, the interviewer tends to be humble to the speaker, and the Prime Minister at the time is also quite calm and resilient. It makes up the multimodal construal of peace and prosperity for British viewers who were watching this programme.

Pic. 3. Margaret Thatcher, PM and the interviewer

Again, due to a certain level of conservativeness, the conversation seems to be a bit artificial due to absence of gestures and permanent stable frame.

Broadly speaking, British conservatism emphasises the importance of tradition, stability, and order, and is often associated with a preference for free markets and a limited role for the state. In terms of social issues, British conservatives tend to be more traditional and conservative on issues like marriage, family, and national identity.

Margaret Thatcher, the first female British Prime Minister, was known for her distinctive style of presentation, which was characterised by a commanding presence, a strong voice, and a no-nonsense approach to politics. All along it gave the full conservative image of the country as the UK.

Here are some of the key elements of Thatcher’s style of presentation:

1. **Confidence and Authority:** Thatcher exuded a sense of confidence and authority when she spoke, projecting a strong and decisive image. She had a clear sense of her own beliefs and was not afraid to speak her mind.

2. **Clear and Direct Language:** Thatcher was known for her use of clear and direct language, which helped her to communicate her ideas effectively to the public. She avoided political jargon and used everyday language to make her points.

3. **A Strong Voice:** Thatcher had a powerful and distinctive voice, which helped her to command attention and project confidence. She used her voice effectively to emphasize key points and to make sure her message was heard.

4. **Preparation and Discipline:** Thatcher was known for her meticulous preparation and discipline when it came to public speaking. She rehearsed her speeches extensively and was always well-prepared for interviews and debates.

5. **Use of Analogies and Metaphors:** Thatcher often used analogies and metaphors to help explain complex ideas in a way that was easy for the public to understand. She was particularly skilled at using memorable phrases that captured the essence of her message.

Overall, Thatcher’s style of presentation was highly effective in communicating her message and winning over audiences. She was a skilled orator who used a range of techniques to project confidence, authority, and clarity of thought.

Pic. 4. The Thames Television interviewer Pic. 5. Margaret Thatcher during the interview

5. Conclusions

The following article presents a very basic and preliminary overview of the current situation in the representation of British linguistic-cultural identity on Ukrainian and British television, along with some selected detailed techniques of political texts and non-fiction broadcasting techniques. The timeliness of this study was a starting point for furthering the discussion on the increasing use of narratives as a method of translating and interpreting audiovisual non-fiction texts, the purpose of which was descriptive rather than hypothetical. The examples presented here demonstrate how

British ethnotypes are represented and reinforced in the non-fiction genre through storytelling and other cultural translation and interpretation techniques. For example, in an interview with Freedom TV Channel, we learned that there are more innovative approaches to bridging language differences on television, using code-switching, closed captions, and simultaneous interpretation by the participants. Cultural frameworks, on the other hand, often fall into the stereotype of being a well-known British person. In case with Thames Television interview with Mrs. Thatcher, we can observe a range of cultural stereotypes that seem to be entrenched in the political arena. However, as quoted above, linguistic representations of “foreigners” in British and Ukrainian non-fiction programming can influence the discursive construction of identity and cross-cultural relations. Especially it is evident through the prism of historical multimodality, the mechanism which enables to compare different approaches to the theory of multimodality through different historical periods. Without thorough examination of content acceptance, it is difficult to determine the extent to which these seemingly distorted representations interfere with effective communication. Further work can be done to further analyse the British and Ukrainian political discourses in terms of multimodal theory.

Bibliography:

1. Baker M. Translation and Conflict: a narrative account. London ; New York, 2006. 220 p.
2. Conboy M. Tabloid Britain: constructing a community through language. London, 2006. 240 p.
3. Darwish A. Translating the News, Reframing Constructed Realities. *Translation Watch Quarterly*. 2006. Vol. 2. № 1. P. 52–77.
4. Darwish A., Orero P. Rhetorical Dissonance of Unsynchronised Voices: Issues of Voice-over in News Broadcasts. *Babel*. 2014. Vol. 60. № 2. P. 129–144.
6. Diaz-Cintas J. Clearing the Smoke to See the Screen: Ideological Manipulation in Audiovisual Translation. *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*. 2012. Vol. 57. № 2. P. 279–293.
7. Diaz-Cintas J., Remael A. Subtitling: Concepts and practices. London, 2020. 272 p.
8. Dyer R. Gays and Film. London, 1977. 73 p.
9. Fairclough N. Media Discourse. London, 1995. 214 p.
10. Fairclough N. Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research. London, 2003. 288 p.
11. Franco E. Voice-over television documentaries: terminological and conceptual issues for their research. *Target*. 2001. Vol. 13. № 2. P. 289–304.
12. Voice-Over Translation: An Overview / E. Franco et al. Lausanne, 2010. 248 p.
13. Gieve S., Norton J. Dealing with Linguistic Difference in Encounters with Others on British Television. London, 2007. 210 p.
14. Hall S. Representation. Cultural Representations and Signifying Practices. Thousand Oaks, 1997. 400 p.
15. Kilborn R. Speak My Language: Current Attitudes to Television Subtitling and Dubbing. *Media, Culture and Society*. 1993. Vol. 15. № 4. P. 641–660.
16. Kress G., Van Leeuwen T. Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication. London, 2001. 152 p.
17. Overcoming Language Barriers in Television: Dubbing and Subtitling for the European Audience / G.M. Luyken et al. Manchester, 1991. 214 p.
18. Orero P. The Pretended Easiness of Voice-over Translation of TV Interviews. *The Journal of Specialised Translation*. 2004. Vol. 2. P. 76–96.
19. Orero P. Voice-over: A Case of Hyper-reality. *Proceedings of the Marie Curie Euroconferences MuTra – Audiovisual Translation Scenarios*. 2006. Vol. 1. P. 2–5.
20. Schäffner C. Political Discourse Analysis from the Point of View of Translation Studies. *Journal of Language and Politics*. 2004. Vol. 3. № 1. P. 117–150.
21. Straniero Sergio F. Language Mediation in News Making: from Simultaneous Interpreting to Other (Hybrid) Transfer Modes. *The Interpreter's Newsletter*. 2011. Vol. 16. P. 175–197.

References:

1. Baker, M. (2006). Translation and Conflict: a narrative account. London/New York : Routledge [in English].
2. Conboy, M. (2006). Tabloid Britain: constructing a community through language. Routledge [in English].
3. Darwish, A. (2006). Translating the News, *Reframing Constructed Realities*, 2 (1). pp. 52–77, Translation Watch Quarterly [in English].

4. Darwish, A. & Orero, P. (2014). Rhetorical Dissonance of Unsynchronised Voices: Issues of Voice-over in News Broadcasts, *Babel* 60 (2), pp. 129–144 [in English].
5. Díaz-Cintas, J. (2012). Clearing the Smoke to See the Screen: Ideological Manipulation in Audiovisual Translation Meta: journal des traducteurs / Meta: *Translators' Journal*, vol. 57, (2), 279–293 [in English].
6. Díaz-Cintas, J., & Remael, A. (Eds.) (2020). *Subtitling: Concepts and practices*. Routledge [in English].
7. Dyer, R. (1977). *Gays and Film*, London : British Film Institute [in English].
8. Fairclough, N. (1995). *Media Discourse*. London : Edward Arnold [in English].
9. Fairclough, N. (2003). *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. Routledge [in English].
10. Franco, E. (2001). Voicer-over television documentaries: terminological and conceptual issues for their research, *Target* 13 (2), 289–304 [in English].
11. Franco, E., Matamala, A., & Orero, P. (2010). Voice-Over Translation: An Overview, Peter Lang [in English].
12. Gieve, S. & Norton, J. (2007). *Dealing with Linguistic Difference in Encounters with Others on British Television. Language in the Media: Representations, Identities, Ideologies*. Bloomsbury Press [in English].
13. Hall, S. (1997). *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. Sage [in English].
14. Kilborn, R. (1993). Speak My Language: Current Attitudes to Television Subtitling and Dubbing. *Media, Culture and Society* 15 (4), pp. 641–660 [in English].
15. Kress, G. & Van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*. London [in English].
16. Luyken, G.M., Herbst, T., Langham–Brown, J., Reid, H., & Spinhof, H. (1991). *Overcoming Language Barriers in Television: Dubbing and Subtitling for the European Audience*. Manchester : European Institute for the Media [in English].
17. Orero, P. (2004). The Pretended Easiness of Voice-over Translation of TV Interviews. *The Journal of Specialised Translation* (2), pp. 76–96 [in English].
18. Orero, P. (2006). Voice-over: A Case of Hyper-reality. *Proceedings of the Marie Curie Euroconferences MuTra – Audiovisual Translation Scenarios*, pp. 2–5 [in English].
19. Schäffner, C. (2004). Political Discourse Analysis from the Point of View of Translation Studies. *Journal of Language and Politics* 3 (1), pp. 117–150 [in English].
20. Straniero Sergio, F. (2011). Language Mediation in News Making: from Simultaneous Interpreting to Other (Hybrid) Transfer Modes. *The Interpreter's Newsletter* 16, pp. 175–197 [in English].

List of illustrative materials

1. How is the preparation of Ukrainian soldiers takes place in Great Britain (n.d.). *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=dSKZ6kchtzI> (last accessed: March 23, 2023) [in English].
2. Margaret Thatcher interview / Conservative Party / British Prime Minister. 1987 (n.d.). *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Seqq4Tf58O8> (last accessed: March 23, 2023) [in English].

Стаття надійшла до редакції 27.03.2023
The article was received 27 March 2023

5. Мова і засоби масової комунікації

5. Language and mass media

АКТУАЛІЗАЦІЯ КОМП'ЮТЕРНОГО СЛЕНГУ В МОВІ УКРАЇНСЬКИХ ВИДАНЬ

Польовик Дарія Володимирівна,

аспірантка

Університету Григорія Сковороди в Переяславі

darin4ig@gmail.com

orcid.org/0000-0002-8045-960

Мета. У статті будуть визначені особливості та розвиток комп'ютерного сленгу в сучасному світі. Метою розвідки є аналіз найуживаніших сленгізмів іншомовного походження, які зафіксовані в мові газет «Газета по-українськи», «День», «Україна молода», кирилицею, які використовуються в комп'ютерному середовищі, визначити їх значення та походження, а також розглянути особливості їх уживання в різних країнах і культурах. У результаті дослідження носії мови матимуть можливість отримати більш повне розуміння термінології, пов'язаної з комп'ютерами й інтернетом, збагатити свій словниковий запас у цій галузі. **Методи.** У роботі досліджується вживання комп'ютерних сленгізмів у мові українських видань. Для виявлення й аналізу таких сленгових висловів застосовуються різноманітні методи, а саме: методи текстово-інтерпретаційного аналізу, дискурсивного аналізу, статистичного аналізу та методи прагмалінгвістики. **Результати.** Основним здобутком комп'ютерних сленгізмів є створення спеціалізованої лексики, що дозволяє користувачам комп'ютерів швидко й ефективно комунікувати один з одним за допомогою скорочень, аббревіатур та інших технічних термінів.

Комп'ютерні сленгізми є важливою частиною мовлення в інтернеті та технологічних сферах, оскільки допомагають економити час і спрощувати процес комунікації. Вони відбивають швидкі зміни в технологічній сфері та відображають нові технології, пристрої та програми. Вони допомагають людям легше розуміти ці технології та спілкуватися, що сприяє розвитку технічного дискурсу й інновацій.

Загалом комп'ютерні сленгізми є важливим інструментом комунікації в цифровому світі, що дозволяє користувачам швидко й ефективно обговорювати технічні питання й інформацію, пов'язану з комп'ютерами й інтернетом. Актуальним є міркування про комп'ютерні сленгізми в тому, що вони відображають еволюцію мови в епоху комп'ютеризації, відкривають нові можливості для спілкування в онлайн-середовищі. Уживання комп'ютерних сленгізмів забезпечує швидке й ефективне спілкування між людьми, які мають спільний досвід використання комп'ютерів та інтернету. Окрім того, комп'ютерні сленгізми дозволяють ефективно виражати складні технічні терміни та поняття, які інакше було б важко передати звичайною мовою. Тому комп'ютерні сленгізми можуть бути корисні як для професіоналів, так і для новачків у галузі комп'ютерної техніки й інформаційних технологій. **Висновки.** Зроблено висновки, що журналісти активно вживають у текстах українських газет «Газета по-українськи», «День», «Україна молода» сленгізми іншомовного походження, відтворені кирилицею. Дослідження показують, що використання комп'ютерної лексики в повсякденному мовленні стає все більш поширеним.

Незважаючи на те, що такі слова можуть бути незрозумілими для деяких носіїв мови, вони дозволяють збільшити точність і швидкість передачі інформації у спілкуванні між фахівцями в цій галузі. Використання комп'ютерних технологій сприяє покращенню якості та швидкості перекладу, а також допомагає зберігати інформацію в електронному вигляді, забезпечує швидкий і зручний доступ до неї.

Отже, комп'ютерні сленгізми мають свої переваги та недоліки, проте їх уживання дозволяє підвищити ефективність комунікації та збереження інформації в цифровому вигляді.

Ключові слова: публіцистика, сленгізм, запозичення, комп'ютерна транслатологія, значення.

ACTUALIZATION OF COMPUTER SLANG IN THE LANGUAGE OF UKRAINIAN PUBLICATIONS

Polovyk Dariia Volodymyrivna,
Postgraduate Student
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
darin4ig@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8045-960

Purpose. This article aims to identify the characteristics and development of computer slang in the modern world. The research objective is to analyze the most commonly used foreign language slang terms, recorded in the Ukrainian language newspapers “Po-ukrainski”, “Den”, “Ukraina Moloda”, written in Cyrillic script, which are used in the computer environment, determine their meaning and origin, as well as consider the peculiarities of their use in different countries and cultures. As a result of the article, readers will have the opportunity to obtain a more complete understanding of the terminology related to computers and the Internet, and enrich their vocabulary in this field. **Methods.** The study focuses on the use of computer slang in the language of Ukrainian publications. Various methods are employed to identify and analyze such slang expressions, including methods of textual interpretation analysis, discourse analysis, statistical analysis, and pragmalinguistic methods. **Results.** The main achievement of computer slang is the creation of specialized vocabulary that allows computer users to communicate quickly and efficiently with each other using abbreviations, acronyms, and other technical terms.

Computer slang is an important part of speech in the internet and technology spheres because it helps to save time and simplify the communication process. Additionally, computer slang reflects rapid changes in the technology field and highlights new devices, programs, and technologies. They help people to better understand and communicate about these technologies, which in turn promotes the development of technical discourse and innovation.

Overall, computer slang is an important communication tool in the digital world that allows users to communicate quickly and efficiently about technical issues and information related to computers and the internet. The consideration of computer slang is relevant because they reflect the evolution of language in the computerization era and open up new possibilities for communication in online environments. The use of computer slang ensures fast and effective communication between people who have shared experience in using computers and the internet. Moreover, computer slang allows for the effective expression of complex technical terms and concepts that would otherwise be difficult to convey in ordinary language. Therefore, computer slang can be useful for both professionals and newcomers in the field of computer technology and information technology. **Conclusions.** Journalists actively use slang words of foreign origin, reproduced in Cyrillic, in the texts of Ukrainian newspapers “The Newspaper in Ukrainian”, “The Day”, “The Ukraine is young”. Studies show that the use of computer vocabulary in everyday speech is becoming more widespread.

Although such words may be incomprehensible to some people, they allow for greater accuracy and speed in transmitting information in communication between experts in this field. The use of computer technology contributes to improving the quality and speed of translation, as well as helping to store information in electronic form, providing quick and convenient access to it.

Therefore, computer slang has its advantages and disadvantages, but its use allows for increased efficiency in communication and information storage in digital form.

Key words: journalism, slang, borrowing, computer-assisted translation, meaning.

1. Вступ

У сучасному світі, де інформаційним технологіям відводиться все більше місця, з'являється все більше нових слів і термінів, які вживаються в онлайн-спілкуванні. Ці слова та терміни є частиною комп'ютерного сленгу, який досліджується вченими різних галузей знань. Девід Крістал пише: «Мережа (інтернет) створила свою власну мову, яка враховує технічні та соціальні вимоги користувачів» (Crystal, 2001).

Степен Херрінг стверджує: «Комп'ютерно опосередкований дискурс виявляється дуже цікавим об'єктом дослідження, оскільки він поєднує в собі характеристики як писемного, так

і усного спілкування, причому в ситуації, коли немає можливості використовувати невербальні елементи комунікації» (Herring, 2004).

Комп'ютерні сленгізми не є просто технічними термінами, вони мають свою соціальну та культурну значущість. Як пише Наомі Барон, «комп'ютерна мова створює нові зв'язки між мовним виразом та ідентичністю, допомагає людям у формуванні своєї соціальної, культурної й особистісної ідентичності» (Baron, 2008).

Комп'ютерний сленг – це особлива мовна форма, яка складається зі скорочень, слів зі специфічним значенням і виразів, які вживаються в комп'ютерних технологіях та інтернеті. Використання такого сленгу може бути складним для людей, які не мають багатого досвіду в цих галузях. Комп'ютерний сленг став невід'ємною частиною англomовного середовища, оскільки англійська мова є мовою міжнародного спілкування в галузі інформаційних технологій. Велика кількість слів і виразів, які вживаються в комп'ютерному сленгу, походять зі скорочень термінів, що використовуються в технічній документації та програмному забезпеченні. Окрім того, комп'ютерний сленг не стоїть на місці, постійно змінюється, оскільки технології та програмне забезпечення розвиваються зі швидкістю блискавки (Буряк, 2015: 18–21).

Уживання комп'ютерного сленгу в молодіжній мові дає змогу молоді відчувати себе частиною спільноти, яка розуміє та використовує сучасні технології. Автор звертає увагу на те, що комп'ютерний сленг є не тільки мовою фахівців у галузі комп'ютерів та інтернету, але й мовою звичайних користувачів, що дає змогу вживати специфічні терміни та вирази в повсякденному спілкуванні. Також комп'ютерний сленг є динамічною мовою, яка постійно змінюється й оновлюється відповідно до технологічного прогресу. Окрім того, комп'ютерний сленг є мовою глобального спілкування, оскільки використовується в усьому світі (Максименко, 2021: 12–15).

Отже, вивчення комп'ютерних сленгізмів не тільки дозволяє зрозуміти особливості онлайн-спілкування, але й є важливим елементом дослідження мови та культури загалом. *Актуальність теми* дослідження комп'ютерних сленгізмів полягає в її важливості для розвитку мовної та культурної компетенції в цифровому світі.

Метою дослідження комп'ютерних сленгізмів є краще розуміння мовних тенденцій і вивчення мовленнєвих звичок у цифровому середовищі.

Об'єктом дослідження постає вивчення мовленнєвих звичок користувачів у цифровому середовищі, їхній вплив на ефективність комунікації. *Предметом* дослідження комп'ютерних сленгізмів є походження, еволюція, використання та вплив на мову та культуру загалом.

Під час дослідження застосовано *методи* текстово-інтерпретаційного аналізу, дискурсивного аналізу, статистичного аналізу та прагмалінгвістики.

2. Сутність проблеми комп'ютерних сленгізмів

У сучасному мовознавстві комп'ютерні сленгізми стають усе більш поширеними в комунікації між користувачами комп'ютерних технологій. Проблема комп'ютерних сленгізмів полягає в тому, що вживання такої лексики може бути незрозумілим для деяких людей, а особливо для тих, хто не є обізнаним у галузі комп'ютерів і технологій. Як зазначають О.І. Левченко й І.М. Кузьміна, комп'ютерні сленгізми можуть знижувати ефективність комунікації між фахівцями в галузі комп'ютерів, оскільки вони можуть бути незрозумілими для тих, хто не має досвіду їх уживання. Окрім того, ці слова можуть мати різні значення в різних контекстах і в різних країнах, що може призводити до неправильного розуміння та взаємодії між людьми (Левченко, Кузьміна, 2018: 98–99).

За даними досліджень Дж. Лоуренса й А. Міллера, проблема комп'ютерних сленгізмів і їхнього впливу на комунікацію та розуміння може бути особливо важливою для користувачів соціальних мереж (Лоуренс, Міллер, 2018: 98–99).

У своїй роботі Р. Кларк розглядає використання комп'ютерного сленгу у професійному середовищі та його вплив на розуміння й ефективність комунікації. Автор зазначає, що уживання надмірної кількості сленгізмів може призвести до помилок у роботі (Кларк, 2017: 32–33).

Комп'ютерні сленгізми можуть бути складні для розуміння для тих, хто не має належних знань у галузі комп'ютерів та інформаційних технологій. Це може призвести до непорозумінь і помилок в комунікації, особливо в бізнес-середовищі, де точність і зрозумілість дуже важливі. Згідно з дослідженням К. Каррето, існує ризик, що неправильне вживання комп'ютерних сленгізмів може спричинити плутанину та навіть втрату бізнес-можливостей (Каррето, 2016).

Дж. Крістоферсон зазначає, що вживання комп'ютерних сленгізмів може впливати на стиль комунікації та сприйняття користувачів в інтернеті (Крістоферсон, 2013).

Отже, проблема вживання комп'ютерних сленгізмів полягає в потенційній складності їх розуміння, що може впливати на ефективність комунікації. Автори досліджень розглядають цю проблему як важливу для розвитку ефективної комунікації в сучасному інформаційному суспільстві.

3. Визначення поняття комп'ютерної лексики в мові українських видань

Комп'ютерним технологіям здавна належить значне місце в житті людей, з кожним днем вони стають усе більш доступними та поширеними. Зараз майже кожен користувач знайомий із такими поняттями, як «інтернет», «комп'ютер», «мобільний телефон» і «програмне забезпечення». Однак поряд з офіційною технічною термінологією в культурі інтернету склалися власні слова та вислови – комп'ютерні сленгізми, які вживаються в повсякденному спілкуванні на форумах, у соціальних мережах і на інших ресурсах.

Ці слова та вирази нерідко мають іронічний відтінок або вживаються з метою показати обізнаність у зазначеній сфері. Лексика комп'ютерних сленгізмів постійно оновлюється та розширюється разом із розвитком технологій і змінами в культурі інтернету. Знання цих висловів можуть допомогти користувачам краще розуміти технічні питання та бути більш упевненими у своїй обізнаності.

У сучасному світі комп'ютерна техніка використовується майже в усіх сферах життя, а разом із нею з'явилися й нові терміни та вирази, які є частиною комп'ютерного сленгу. Розглянемо найпоширеніші комп'ютерні сленгізми та їхні значення, а саме: слова *падіння мережі*, *зламати сайт* є невід'ємною складовою частиною мовлення людей зазначеної професії (хакерів, у цьому випадку), *хакер* (англ. *hacker*, від *to hack* – рубати) – фахівець у сфері злому комп'ютерних програм, напр.: *У неділю, 12 червня, хакери зламали центральні російські телеканали, які через супутник ведуть мовлення за кордоном* (Газета по-українськи, 13.06.2022); *Невідомим хакерам вдалося проникнути в енергосистему штату Вермонт у США. Про це повідомило видання The Washington Post з посиланням на офіційних осіб* (День, 31.12.2016); *Міжнародна хакерська група Anonymous вже зламала 2,5 тисячі сайтів у Росії та Білорусі на знак підтримки України* (День, 04.03.2022).

Слово *гуглити* (англ. *to google*) – уживається на позначення будь-якого пошуку інформації (уживають не лише стосовно інтернету, а й під час ходіння по бібліотеці), активно використовується в масмедійних текстах, напр.: *«Я в цьому не розумію сенсу – «місто лікує діабет». А як саме лікує? Чого раптом місто? Навпаки, подалі від мегаполісів здоровіші люди живуть, ніби. Логіки навіть у цьому нема», – каже. Гуглити, щоб дізнатись подробиці, – не збирається, на сайт програми заходити не бачить сенсу. Соціальну рекламу про діабет вважає для себе некорисною. «У мене хронічний панкреатит, я своїми цікавлюся хворобами, а іншими – непотрібно»* (Газета по-українськи, 28.01.2022); *Хоча спочатку мене насторожив жанр українського фентезі. Буває, що автори піляються на цій темі. Книги стають популярними тільки через це, а не художню цінність. В «Аркані вовків» же детально прописаний світ та доведені до кінця сюжетні лінії. Є автентичні українські слова, пов'язані зі зброєю та одягом козаків, доводилось їх навіть гуглити* (Газета по-українськи, 25.03.2021); *Навчання моє тільки розпочалося. Категорично не хотіла вчити дітей читати і перекладати, тому що в живому спілкуванні з іноземцями переклад не знадобився жодного разу. Почала гуглити, шукати курси розвитку. На той момент, 13 років тому, щось знайти в Україні для розвитку вчителя було з розряду “crazy”. Знайшла курс “America house” на американському сайті* (Газета по-українськи, 10.09.2020); *3 тії ночі минуло вже кілька днів, за які прослухано та прочитано чимало різних – від мудрих і правильних*

до запізнілих банальних або, як у Трампа, просто курйозних звернень та текстів. І, хоч двічі на день сумлінно перевіряв у фейсбуці та твіттері, **гуглив** – а раптом дасть інтерв'ю якомусь телеканалу чи газеті, чекав і не дочекався одного (День, 24.02.2022); «У будь-якій цивілізованій країні нормальна влада допомагає національному бізнесу. У нас же навпаки. Нацбанк горюю стоїть за російські банки (**гуглити** «записи Рожкової»), але пальцем не поворухне, коли на український ПриватБанк ідуть хвиля за хвилею інформаційні атаки (День, 19.12.2016).

Серед усієї лексики комп'ютерного сленгу значна частина слів утворена саме способом їхньої модифікації, а саме: суфікси, які містять дзвінки приголосні (*прога* (комп'ютерна програма)). Таку модифікацію можна пояснити розташуванням, частіше, на початку слова його кореня, що дозволяє скоротити його без втрати змісту, напр.: «Не полінуйтеся, поставте мову вашої ОС на своїх таджетах – українську. Якщо проблемно – оберіть українську хоча б у браузері, бо це найконтрактніша зі світом **прога** (Газета по-українськи, 02.11.2016); Треба думати не як економити, а як більше заробляти. Я б тебе до себе забрав, якби було місце. У мене **театл**ідер за рік дві квартири купив. Пацан спить чотири години на добу і пише **проги** навіть на унітазі (Газета по-українськи, 20.07.2017).

Набагато частіше усічення охоплює всі склади слова, окрім першого, або після другого *адмін* (англ. *admin* – адміністратор) – людина, що відповідає за забезпечення роботи комп'ютерів і мереж, якщо перший склад починається з голосної літери, що унеможливорює усічення всіх інших літер через втрату змісту слова, напр.: *Інтерес до гри постійно стимулюється різними пропозиціями адміна* (Газета по-українськи, 30.06.2021); *Адміни регулярно додавали відео до кліпу, який не зупинявся ні на хвилину. Вмістилося понад 162 тисячі роликів* (Газета по-українськи, 23.12.2020); *Юлія представилась адміном групи «Дошка оголошень Біла Церква»* (Газета по-українськи, 20.08.2019).

Відома носіям мови лексема *ком'юніті* (англ. *community* – спільнота) – група людей зі схожими інтересами, зафіксована в українській газеті «День», напр.: *У перші дні широкомасштабного вторгнення росії в Україну ком'юніті Global Shapers (шейпери) створили SUN – організацію, що зосереджена на створенні та координації ефективних рішень для України* (День, 12.06.2022); *«Ми хочемо стати флагманом криптоекономіки і заявити про Україну як про провідного гравця світового крипторинку через налагодження зв'язків із професійним ком'юніті», – говорить Поздняков* (День, 23.03.2018); *Музичне ком'юніті Харкова підтримало ідею, і в результаті на знімальному майданчику зібралось більш ніж 20 музикантів* (День, 07.06.2022).

Поширеною в мові газети «День» є лексема *юзер* (англ. *user*, від *to use* – користувач) – користувач комп'ютера, напр.: *Повідомлення будуть надходити навіть якщо юзер офлайн, на смартфонах твіти маркуватимуться у вигляді дзвіночків* (День, 27.09.2013).

Активно в масмедійних текстах уживають лексему *юзати* (від англ. *use* – користуватися), напр.: *«Ви маєте зрозуміти, що я не дозволю юзати своє ім'я і свою репутацію жодному політику в період передвиборної кампанії», – написав він* (Газета по-українськи, 27.10.2018); *Проукраїнські голосувальники та проєвропейська молодь не вірять, що проведений ЗЕ флешмоб на підтримку російських артистів, яким заборонений в'їзд в Україну через підтримку анексії Криму, – це ознака проросійської позиції їх обранця. Хто із двох таборів кого юзає? – Відповідь очевидна* (День, 01.04.2019).

Складні лексеми фіксуємо з компонентом *фейк* (від англ. *fake* – підробка), напр.: *Фейк як інструмент війни (заг.)* (День, 30.05.2014); *Центр протидії дезінформації при Раді національної безпеки України зібрав добірку фейків, маніпуляцій і дезінформації, які російські окупанти створили на ранок 13 червня* (Газета по-українськи, 13.06.2022); *11 червня росіяни запустили фейк, маніпуляцію і дезінформацію, повідомляє Центр протидії дезінформації при РНБО України в Telegram* (Газета по-українськи, 12.06.2022); *«Ми не бачили масового виїзду. Я можу вважати, що це фейк. Ніхто із Чорткова не виїжджав», – зазначив Труш* (Газета по-українськи, 12.06.2022); *Так, за поширення неугодної уряду інформації про війну*

проти України, яку пропагандисти оцінюють як **фейкову**, громадянин РФ отримав штраф у мільйон рублів (Україна молода, 03.06.2022); На Запоріжжі прогрімів вибух у центрі окупованого Мелітополя, де знаходиться так звана військово-цивільна адміністрація колаборантів, а також будинок **фейкового** «губернатора» та зрадника Євгена Балицького (Україна молода, 30.05.2022); ФСБ «пічкає» полонених українців **фейковими** газетами про капітуляцію України – ЦПД (заг.) (Україна молода, 10.06.2022).

Тенденцію до активного вживання підтверджують приклади з лексемою **акаунт** (англ. *account* – акаунт, обліковий запис), напр.: *Батальйон «Айдар» унаслідок бойових дій на сході України протягом минулої доби втратив 23 бійців. Про це повідомляє офіційний акаунт Євромайдану у фейсбуці* (День, 28.07.2014); *«Ці 200 тисяч – активні фейкові акаунти. Але існує багато різних бірж, які створюють та продають ботів нерегулярно», – додала вона* (День, 11.02.2020); *Щоб проводити інформаційні диверсії, зловмисники поширювали деструктивний контент через створені сайти й акаунти в соцмережах. Про це повідомило Управління СБУ в Закарпатській області у Facebook* (Газета по-українськи, 08.06.2022); *Кошти потерпілі переказували на рахунки зловмисника, які той оформив на підставних осіб. Після отримання грошей аферист одразу зникав та видаляв акаунт* (Газета по-українськи, 08.06.2022); *Патрон став героєм мемів. 20 березня у нього з'явився акаунт в Instagram. Станом на 13 травня він мав 252 тис.* (Газета по-українськи, 18.05.2022); *Донька зможе знайти хоча б акаунт матері: історія маленької Віри Маковії* (Україна молода, 12.04.2022); *Харківський регіональний перинатальний центр на один день став зіркою акаунта в Instagram, який належить колишньому футболісту, а нині власнику клубу «Інтер» (Маямі) Девіду Бекхему* (Україна молода, 21.03.2022).

4. Висновки

Комп'ютерні сленгізми є невід'ємною частиною мови програмістів та інших людей, які мають стосунок до інформаційних технологій. Вони можуть бути корисними для зрозуміння технічних термінів і специфічної лексики в цій галузі, але можуть створювати перешкоди для тих, хто не має належного досвіду роботи з комп'ютерами. Відмінність між комп'ютерними термінами та сленгом полягає в тому, що терміни є стандартизованими та мають чіткі визначення, тоді як сленг може бути варіантом терміна або взагалі не мати визначення. Комп'ютерні сленгізми можуть бути корисними для підвищення ефективності комунікації між спеціалістами в інформаційних технологіях, але можуть стати перешкодою для розуміння для людей, які не мають досвіду в цій галузі. Тому для забезпечення чіткої й ефективної комунікації необхідно послуговуватися стандартизованими термінами й уникати використання занадто специфічного сленгу, який може створювати перешкоди для зрозуміння. Знання комп'ютерного сленгу може бути корисним для тих, хто працює з комп'ютерами й іншими інформаційними технологіями.

Література:

1. Буряк І.А. Комп'ютерний сленг в англomовному середовищі. *Іноземні мови в школах України*. 2015. № 3. С. 18–21.
2. Деркач В.А. Комп'ютерний жаргон: поняття, терміни, скорочення. Київ : Видавничий дім «Інтерсервіс», 2005. 256 с.
3. Загородній О.В. Комп'ютерний жаргон та його особливості в українській мові. *Мовознавство*. 2018. № 2. С. 34–42.
4. Козловська Н.М. Комп'ютерний жаргон в інтернет-комунікації. *Інформаційні технології в освіті*. 2019. № 7. С. 45–50.
5. Лопатин В.В., Лопатина Л.В. Комп'ютерний сленг: англо-руско-український словарь. Киев, 2008. 480 с.
6. Литвиненко І.О. Специфіка комп'ютерного жаргону в українському інтернеті. *Сучасні тенденції розвитку науки і техніки*. 2017. Т. 2. С. 68–71.
7. Максименко Ю.О. Комп'ютерний сленг у молодіжній мові. *Молодь і ринок*. 2021. № 4. С. 12–15.
8. Русанов В.М. Комп'ютерні терміни і аббревіатури : електронний словник. Харків : Слово, 2009. 400 с.
9. Страхова І.І. Комп'ютерний жаргон: актуальність та особливості використання. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія «Філологічні науки»*. 2016. Т. 146. Вип. 1. С. 67–70.

10. Федотов В.І. Комп'ютерні скорочення в сучасному мовленні. *Збірник наукових праць Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія»*. 2017. Вип. 30. С. 118–123.
11. Черненко В.С. Комп'ютерна лексика та мовний процес. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Філологія»*. 2015. Вип. 132. С. 120–123.
12. Baron N. Always on: Language in an online and mobile world. *Chapter 3: The medium and the message*. Oxford : Oxford University Press, 2008. P. 39–57.
13. Crystal D. Language and the Internet. *Chapter 3: Writing on the web* Cambridge : Cambridge University Press, 2001. P. 49–72.
14. Clark R. Understanding research: A consumer's guide. 2'nd ed. New York : Pearson, 2017. P. 32–33.
15. Carreto C.A. Advances in statistical mechanics. Rijeka, Croatia : InTechOpen, 2016.
16. Herring S.C. Computer-mediated discourse analysis: An approach to researching online behavior. *Designing for virtual communities in the service of learning* / S.A. Barab et al. (Eds.). Cambridge : Cambridge University Press, 2004. P. 338–376.
17. Kristofferson J. Natural resource economics: An introduction. 3'rd ed. New York : Oxford University Press, 2013.
18. Lawrence J., Miller A. An introduction to psychology. 2'nd ed. New York : McGraw-Hill Education, 2018. P. 98–99.

References:

1. Buriak I.A. Kompiuternyi sleng v anhlomovnomu seredovishchi. *Inozemni movy v shkolakh Ukrainy*. 2015. № 3. S. 18–21 [in Ukrainian].
2. Derkach V.A. (2005). Kompiuternyi zhargon: ponyattia, terminy, skorochnnia [Computer jargon: concepts, terms, abbreviations]. Kyiv : Vydavnychiy dim “Interservis”. 256 p. [in Ukrainian].
3. Zahorodnii O.V. (2018). Kompiuternyi zhargon ta yoho osoblyvosti v ukrainskii movi [Computer jargon and its peculiarities in the Ukrainian language]. *Movoznavstvo*, 2, 34–42 [in Ukrainian].
4. Kozlovska N.M. (2019). Kompiuternyi zhargon v internet-komunikatsii [Computer jargon in internet communication]. *Informatsiyni tekhnolohii v osviti*, 7, 45–50 [in Ukrainian].
5. Lopatin V.V., Lopatina L.V. (2008). Kompiuternyi sleng: anglo-russo-ukrainskyi slovnyk [Computer slang: English-Russian-Ukrainian dictionary]. Kyiv : Dovira. 480 p. [in Ukrainian].
6. Lytvynenko I.O. (2017). Spetsyfika kompiuternoho zhargonu v ukrainskomu Interneti [Specifics of computer jargon in Ukrainian internet]. *Suchasni tendentsii rozvytku nauky i tekhniki*, 2, 68–71 [in Ukrainian].
7. Maksymenko Yu.O. (2021). Kompiuternyi sleng v molodizhniy movi [Computer slang in youth language]. *Molod i rynek*, 4, 12–15 [in Ukrainian].
8. Rusanov V.M. (2009). Kompiuterni terminy i abreviatury : Elektronnyi slovnyk [Computer terms and abbreviations : Electronic dictionary]. Kharkiv : Vydavnytstvo “Slovo”. 400 p. [in Ukrainian].
9. Strakhova I.I. (2016). Kompiuternyi zhargon: aktualnist ta osoblyvosti vykorystannia [Computer jargon: relevance and usage peculiarities]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykoly Hoholia. Seriya “Filolohichni nauky”*, 146 (1), 67–70 [in Ukrainian].
10. Fedotov V.I. (2017). Kompiuterni skorochnnia v suchasnomu movlenni [Computer abbreviations in modern speech]. *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Seriya “Filolohiia”*, 30, 118–123 [in Ukrainian].
11. Chernenko V.S. (2015). Kompiuterna leksyka ta movnyi protses [Computer vocabulary and language process]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Seriya “Filolohiia”*, 132, 120–123 [in Ukrainian].
12. Baron, N. (2008). Always on: Language in an online and mobile world. In Chapter 3: The medium and the message (pp. 39–57). Oxford : Oxford University Press.
13. Crystal, D. (2001). Language and the Internet. In Chapter 3: Writing on the web (pp. 49–72). Cambridge : Cambridge University Press.
14. Clark, R. (2017). Understanding research: A consumer's guide (2'nd ed.). New York : Pearson, pp. 32–33.
15. Herring, S.C. (2004). Computer-mediated discourse analysis: An approach to researching online behavior. In S.A. Barab, R. Kling, & J.H. Gray (Eds.), *Designing for virtual communities in the service of learning* (pp. 338–376). Cambridge : Cambridge University Press.
16. Carreto, C.A. (2016). Advances in statistical mechanics. Rijeka, Croatia : InTechOpen.
17. Kristofferson, J. (2013). Natural resource economics: An introduction (3'rd ed.). New York : Oxford University Press.
18. Lawrence, J. & Miller, A. (2018). An introduction to psychology (2'nd ed.). New York : McGraw-Hill Education, pp. 98–99.

Стаття надійшла до редакції 03.04.2023
The article was received 3 April 2023

6. Міжкультурна комунікація

6. Intercultural communication

СИНЕРГЕТИЧНІ ВИМІРИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ РОМАНУ МАРТИ ХОЛЛ КЕЛЛІ «БУЗКОВІ ДІВЧАТА»

Абабіна Наталія Василівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри зарубіжної літератури
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
nva2016odessa@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2019-5127

Мета. Метою статті є спроба синергетичного аналізу художнього твору про війну на матеріалі історичного роману Марти Холл Келлі «Бузкові дівчата» (2016 рік). У такому аспекті дослідження цього роману не проводилося. **Методи.** Дослідження базується на специфічних підходах і терміносистемах синергетики – це стрибкоподібні переходи, біфуркація та відбір, самоналаштування, які є основними механізмами самоорганізації. **Результати.** На основі міждисциплінарних досліджень, які приділяють увагу питанням соціальної самоорганізації під час глобальної напруги та протистояння, розглядають типи хаосу, його прояви в соціумі та реакцію на нього людини та суспільства загалом, вивчається, на якій стадії самоорганізації перебуває суспільство чи конкретна людина. Це сприяє виробленню стратегії поведінки.

Різні типи самоорганізації героїнь являють собою відкриті, нелінійні структури, здатні до саморозвитку, самопроекування, самореалізації. Кожна з них, залежно від раніше вироблених особистих принципів, по-різному пристосовується до середовища, у яке потрапляє, реагує на його вплив і має різний ступінь усвідомлення того, що відбувається. Значну роль у цьому відіграють як глибинно-психологічні механізми – емоції, переживання, спосіб життя, – так і культурно-історична визначеність. Інтенсивність такого переорієнтування завжди залежить від характеру середовища, у яке потрапляє система, та готовності до існування в ньому. **Висновки.** Послідовне дослідження адаптації людини до початку війни, трансформація її системи впродовж неї та в мирний час показує, що в разі взаємодії з хаосом людська система перебуває у критичному або надкритичному стані та спрямована на формування стійкої, стабільної, цілісної структури. Якою буде ця структура – демонструє динаміка змін ціннісної свідомості, що має коливальний характер, який регулюється традиційними моральними цінностями сім'ї, етносу.

Синергетичні напрацювання дають можливість виробити новий погляд на характеристику якостей особистості, аналіз учинків, уміння переорієнтуватися у складній ситуації. Водночас – вивчити умови, необхідні для досягнення гомеостазису, тобто стійкості та стабільності внутрішнього стану соціальної системи та середовища, у якому вона розвивається. Для літературознавства це новий спосіб аналізу твору.

Ключові слова: синергетика, самоорганізація, динамічна система, гомеостазис, стійка структура.

LIFE IN CHAOS: SYNERGETIC ANALYSIS OF THE WORK OF ART ABOUT WAR (MARTHA HALL KELLY “LILAC GIRLS”)

Ababina Natalia Vasylivna,

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Foreign Literature
Odessa I. I. Mechnikov National University
nva2016odessa@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2019-5127*

Purpose. The purpose of the article conducts a synergistic analysis of a fiction work about the war. Based on Martha Hall Kelly’s historical novel “Lilac Girls” (2016). In this aspect, these works have not been the subject of special research. **Methods.** The research is based on an interdisciplinary basis, as it includes specific approaches and terminology of synergetics – abrupt transitions, bifurcation and selection, self-tuning, which are the main mechanisms of self-organization. **Results.** Based on interdisciplinary research, that focus on the issues of social self-organisation during global tension and confrontation, consider the types of chaos, its manifestations in society and the response of an individual and society as a whole. These issues are quite relevant since they enable understanding of the level of the society’s or individual’s self-organisation and contribute to developing a specific behaviour strategy.

Diverse types of characters’ self-organisation are open, non-linear structures capable of self-development, self-projection, and self-realisation. Each character, depending on previously developed personal principles, adapts and responds to the environment where they are placed differently and has a different awareness degree regarding what is happening. Deep psychological mechanisms – emotions, experiences, lifestyle, along with cultural and historical determination – play a significant role here. The intensity of such reorientation largely depends on the nature of the environment where the system enters and its readiness to exist in it. **Conclusions.** The article consistently examines an individual’s adaptation to the war outbreak and their system’s transformation during its course and in peacetime. When interacting with chaos, the human system is in a critical or supercritical state and aims to form a stable, balanced, integral structure. The nature of this structure is exposed through the dynamics of changes in value consciousness, which has an oscillating character and is regulated by the traditional moral values of the family and the ethnic group.

The synergistic approach provides a new perspective on the characteristics of individuals’ traits, analysis of their actions, and their ability to reorient themselves in demanding situations. At the same time, it highlights the conditions necessary to achieve homeostasis: resilience and stability of the social system’s internal state and the environment where it develops. For literary studies, it paves another way for creative work analysis.

Key words: synergy, self-organization, dynamic system, homeostasis, stable structure.

1. Вступ

У художній літературі представлена безліч персонажів – з різним внутрішнім світом і типом поведінки, які втілюють у собі характеристику суспільного буття. Серед них є особистості, які загалом виглядають як складна, відкрита, динамічна система, що у процесі взаємодії з навколишнім середовищем здатна до саморозвитку, самопроєктування, самореалізації. Внутрішньою силою такої людини є свідомою воля, що виникає на тлі підсвідомого й інтуїтивного. Ця особистість зазвичай направлена на розвиток, подолання труднощів, проявляє адекватність у разі посилення емоційної напруги, регулює свої думки та відчуття, ясно розуміє принципи регресивної та прогресивної поведінки. Завдяки цьому шляхом самовиховання та самоконтролю задовольняються особисті глибинні потреби, підвищуються ефективність і продуктивність життя, що наближає до гомеостазису – стійкості та стабільності внутрішнього стану соціальної системи та середовища, у якому вона розвивається. *Новизна* теми – у вивченні цих механізмів з погляду самоорганізації. Особистість, що здатна до такого процесу, є важливою, бо, на думку синергетиків, вона оприявнює конструктивно складеного суб’єкта, який

адекватно мислить, цілеспрямовано розвивається та готовий до ефективної взаємодії з навколишнім середовищем. Дослідження такої особистості є *актуальним*, оскільки воно дає розуміння, на якій стадії самоорганізації перебуває суспільство чи конкретна людина. А це, у свою чергу, сприяє виробленню стратегії поведінки.

Проблему самоорганізації розробляють І. Добронравова (Добронравова, Фінкель, 2005), Л. Бевзенко (Бевзенко, 2002), О. Ніколаєва (Ніколаєва, 2005) та інші дослідники, які є представниками різних галузей науки. Вони приділяють увагу питанням соціальної самоорганізації під час глобальної напруги та протистояння, розглядають типи хаосу, його прояви в соціумі та реакцію на нього людини та суспільства загалом. Саме ці напрацювання є теоретичним підґрунтям нашої розвідки.

Мета нашого дослідження – у процесі синергетичного аналізу образів трьох героїнь роману Марти Холл Келлі «Бузкові дівчата» (2016 р.) продемонструвати різні типи самоорганізації людини в хаосі. Виходячи з мети, вирішуємо такі завдання: дослідити художні прийоми, за допомогою яких автор розкриває процес внутрішнього впорядкування кожної героїні для досягнення гомеостазису; показати трансформацію усталених принципів і моральних норм під впливом середовища.

В основі сюжету роману лежать події Другої світової війни, до яких так чи інакше причетна кожна із трьох героїнь – 17-річна полька Кася Кузмерик, 37-річна американка Кароліна Феррідей і лікарка-арійка Герта Оберхойзер. Життя до війни всіх трьох жінок виглядає лінійним, урівноваженим. Воно являє собою стабільний стан із виробленими параметрами порядку, у який час від часу включається статистичний хаос – тобто такий, який легко можна повернути у звичний порядок. Кася вчиться в католицькій школі Любліна, Кароліна працює у французькому консульстві в Нью-Йорку, Герта – студентка медичного інституту Дюссельдорфа.

2. Історія незламності Касі Кузмерик

Образ Касі Кузмерик є центральним у романі Марти Холл Келлі «Бузкові дівчата». За сюжетом, ця героїня перебуває в епіцентрі подій.

Коли в 1939 р. Німеччина починає бомбити Польщу, дівчина спочатку впадає у відчай, бо не може зрозуміти, чому це відбувається і за що знищують її народ і рідне місто Люблін. «Польща захищалася, несучи великі втрати, проте все ж не могла протистояти сучасним бронетанковим дивізіям німців та їхній авіації» (Келлі, 2016: 56). Розстрілювали або забирали до концтабору найшановніших людей – професорів, адвокатів, лікарів, бо «поляки непридатні для того, аби обіймати керівні посади» (Келлі, 2016: 119). Списки поляків з антинімецькими настроями складалися нацистами ще з 1936 р., і тепер їх місце роботи позначали літерою Х як цілі для знищення пілотами. Згодом стало відомо, що в Польщу зі сходу зайшли російські війська: «Після всього цього ми стали схожими на мух, що залипли в меду, – були живими, але насправді не мали змоги жити» (Келлі, 2016: 120).

Оговтавшись, Кася вступає до підпільної антинацистської організації, виконує відповідальні завдання та готова пожертвувати життям за правду. За це потрапляє в концтабір Равенсбрюк, який виявляється справжнім пеклом. Дівчина навіть не може повірити, що таке знущання над людьми та приниження гідності може бути реальністю. Уже по дорозі до табору з нею трапляються напади паніки. Обставини, у які вона потрапляє, не відповідають її ціннісним настановам. Та із часом дівчина опановує себе і намагається пристосуватися до агресивної, хаотичної структури заради того, щоб вижити. Тут вона повинна стати іншою Касею, – залишившись сильною, незламною, відданою своїй батьківщині, вона має набути нових якостей, завдяки яким має зостатися живою, щоб усьому світові розповісти про злочини німецьких нацистів.

Коли людина потрапляє в хаотичне, непередбачуване середовище, існування в якому сповнене кризи та трагізму, вона повинна адаптуватися до нього, щось у собі змінити, оновитися, щоб жити далі. Таке оновлення може бути катастрофічним. Звісно, у таких обставинах

реорганізація своєї установленої системи цінностей проходить нелегко, тому що це відбувається на тлі загострення суперечностей між минулим життям і теперішнім. Так сталося і з Касею – гарно вихована, емоційна, весела, життєрадісна дівчина стикається із жорстоким середовищем, у якому вона повинна забути про свої дівочі мрії, бо основною метою стає збереження свого життя. Касі вдається цю суперечність послабити, подолавши насамперед психологічний бар'єр. За допомогою всього свого внутрішнього резерву вона виробляє в собі здатність до здійснення особливо тяжких дій, до повного контролю своїх учинків, вчиться не відчувати сильного страху та розгубленості. Емоційний бар'єр, що долається через кризу, зазвичай мобілізує та спонукає на вироблення нових параметрів порядку.

Кася намагається заспокоїтися та стримує себе, коли полонених принижують ударами бато-гом, роздягають і відбирають усі речі, стрижуть наголо. Спочатку вона навіть зберігає почуття гумору: добре, що такою її не бачить коханий Петрик; оплакувати свою загублену дівочість після жорстокого огляду гінеколога табору немає часу.

Справжня лють і ненависть починають зароджуватися тоді, коли дівчина разом з іншими ув'язненими переживає знущання, приниження та нелюдське до них ставлення. Один із таких випадків – убивство улюбленої вчительки, яку учні називали своєю надією, дороговказом, зіркою. Кася заливається сльозами відчаю та не може витримати душевного болю, коли на очах у всіх жінку вбиває собака за наказом наглядальниці, а дівчину примушують спочатку написати на грудях учительки номер, а потім її тіло відтягнути до стіни. За спробу захистити її Кася отримує удари бато-гом і два тижні карцеру, де починає планувати помсту, заради якої готова страждати.

Час від часу когось викликають на розстріл, і тоді «табірна сім'я» виконує останнє бажання, як було колись у спартанців – приводить у порядок сукню та робить зачіску, щоб у свою останню прогулянку по табір-штрассе до розстрільної стіни жінка йшла гарною. Ув'язнені називали цю дорогу Красивою, бо вона була обсажена липами та квітами. Дівчата навіть придумали гру «Що я візьму із собою на Красиву дорогу», називаючи речі, про які весь час мріють і які взяли б із собою на цей шлях. Мама Касі уявляла себе з букетиком бузку в руках. А Кася завжди намагалася всіх розрадити – її гумор заспокоював і допомагав пережити втому та голод. Одного разу вона придумала, що закутається в пухову ковдру та буде спати всю дорогу. Наглядачки її будуть нести, а найголовніша з них буде обмахувати її опахалом із страусового пір'я.

Кася виробляє правила, які допоможуть зберегти життя: не шикуватися на перекличку в перший ряд, щоб не стати жертвою нудьгуючої наглядальниці або її собаки; сконцентруватися та бути розумнішою за німців; не витратити енергію на ненависть; думати про те, як зберегти сили. Щоб не впасти в депресію, вона відволікається на щось добре – вивчає англійську, французьку, спостерігає за пташкою, яка струшує із крил сніжинки, і уявляє, як сама летить, куди забажає душа. Але коли розгледіла, що гілочки у гнізді пташка скріплює людським волоссям, у грудях дуже защемило. Головне, уважає Кася, не підпускати тугу, бо вона гірша за хворобу. Ті, що їй піддавалися, переставали їсти та вмирати.

Найбільшого страждання Кася зазнає, коли стає одним із «лабораторних кроликів» – так називала лікарка Г. Оберхойзер ув'язнених, на яких проводилися медичні експерименти. Через те, що в них були прооперовані ноги, вони стрибали, як кролики.

Касю оперують чотири рази. Кожного разу вона намагається відновитися, проте це вдається все важче та важче, тому що жахіття продовжуються та вичерпують усі сили. У зображенні людських страждань авторка вдається до натуралізму. Так, у «кроликів» видаляють частину зруйнованих кісток і м'язів; від страху та болю вони втрачають свідомість; їм не дають не тільки знеболювального, а навіть води. Зрідка заходить лікарка Г. Оберхойзер, завжди груба та в дурному настрої, робить записи в зошиті, порівнює здорові ноги із прооперованими та розвішує по ліжках якісь таблиці. Попри злість, що закипає всередині від повної залежності

від есесівців, Кася не втрачає духу та знаходить у собі сили підтримати ще й подруг. А сама весь час молиться, щоб до неї повернулася здатність ходити та танцювати, переживає, як вона виглядатиме перед Петриком із такою понівеченою ногою.

Ослаблення життєвих сил, нездатність зберегти рівновагу свідчать про постійний кризовий стан (Добронравова, 2005). Часом від безнадії героїня наче втрачає природну опору, її цілісність розпадається на частини. Але Кася тонко відчуває ці моменти і не допускає своєї остаточної руйнації, бо вона стає свідком того, як жінки через це гинуть.

Час від часу ув'язнених виводять на страту. Хтось вмирає сам від тифу. Засуджені зустрічають смерть по-різному: одні плачуть, зляться, більшість поводить тихо та молиться. Хтось збирається з останніми силами і викрикує: «Хай живе Польща!», бо це найбільше злить есесівців. На Красивій дорозі намагаються триматися гордо, по-королівськи, мужньо.

Цілковите безсилля настає після звістки про страту матері. Кася кілька днів не може отямитися, не хоче жити, придумує різні версії самогубства. Відчуває себе рибою – африканським намулистим стрибунком, про який читала в дитинстві. Коли настає засуха, стрибун заривається в намул і живе там цілими тижнями, поки не піде дощ. Тобто він начебто не живий, але й не мертвий. Такий стан був у Касі. Нарешті, коли у сльозах доїдає суп подружки, яку повели на страту, укотре присягається собі вижити. Цій меті вона підкорює всю себе, залишаючись у будь-якій ситуації дієздатною.

Проникненню у психологічний стан героїні сприяють застосовані авторкою прийоми епістолярію, що виконують у романі сюжетотвірні функції. Отже, Кася вирішує писати таємні листи додому. Завдяки спеціальному шифруванню вона описує медичні експерименти та перелічує імена прооперованих, яких на той час уже було 70. Дівчину зігриває надія, що навіть коли вони всі загинуть до визволення, світ через її листи дізнається, що робили нацисти, і вони будуть покарані. Це вона називає «польським оптимізмом», який дає силу та насагу. Її постійним девізом стають заклики: жодних істерик, треба діяти! Головне – нічого не відчувати. Хочеш жити – забудь про відчуття.

У 1945 р. про експерименти над людьми в концтаборі стало відомо за межами Німеччини. З появою інформації про те, що А. Гітлер цю війну програє, керівництво концтабору починає знищувати «кроликів», щоб приховати злочини й уникнути покарання. Позбавлена будь-якого страху та готова йти до розстрільної стіни, Кася найбільше тривожиться, чи зможе вона пройти Красивою дорогою з високо піднятою головою, бо сильно кульгає на хвору ногу. Але щасливий випадок допомагає їй потрапити в автобус, який їхав до Швеції. Як стало відомо пізніше, Г. Гімmlер, щоб виправдатися, дозволив шведському графу вивезти частину прооперованих. Так вона добирається до Польщі.

Здавалося б, із закінченням війни мало б відразу початися щасливе життя. Але після чотирьох років концтабору це нелегко, бо в голові постійно виникають питання, на які немає відповіді: чому за цей час ніхто не допоміг їм і тисячам інших людей? Тому, коли всі святкують офіційне закінчення війни, вона не відчуває справжньої радості, бо насправді війна не скінчилася. Виходить, що Польща просто перейшла до рук іншого, російського диктатора – Й. Сталіна. Замість нового життя країна отримала нову форму несправедливості. НКВС виконували завдання з виявлення «ворогів народу», страчували десятки тисяч польських ув'язнених і стільки ж засилали в ГУЛАГ. Ними виявилися тисячі представників польської інтелігенції. «Ворогами народу» називають і колишніх в'язнів концтабору через начебто їх «нечисте сумління», бо, можливо, що там вони працювали на німців. Доводиться бути дуже обережними та постійно оглядатися, боятися доносів, які влада заохочує грошима.

Касю розпалює злість від того, що вона присягнулася служити своїй країні, віддала за неї свою юність, а її підозрюють у шпигунстві. Її дратує батько, бо живе з іншою жінкою, донька, яка прагне займатися творчістю, як її покійна бабуся. Їй усюди чуються звуки, схожі на ті,

що були в концтаборі. Це були ознаки посттравматичного синдрому, стресового розладу, який зазвичай проявляється через деякий час після травмувальних обставин через утому, дратівливість, депресію, нездатність концентрувати увагу. Він формується в людини, яка пройшла через війну, і здатний викликати складну адаптацію навіть до мирного післявоєнного життя.

Кася, як сильна жінка, розуміє свій стан і посилено працює над собою: влаштовується на роботу в лікарню, знаходить і лікує свого коханого Петрика, одружується з ним і народжує доньку, яку вважає даром Божим за все, що довелося пережити. Та все це знову непросто. У чоловіка вона не може розгледіти тих рис, за які так полюбила колись. Він жорстокий, грубий, знервований, бо теж не може сприйняти змінений світ і відчуває провину за друзів по підпіллю, які дотепер у лісі. Надія на демократію остаточно вмирає із приходом до влади Польської об'єднаної робітничої партії – після смерті Й. Сталіна його методи правління нікуди не поділися. Обіцяні вільні вибори не відбулися, про незалежні партії та критику годі й говорити.

Адаптуватися до мирного життя важко навіть через десять років. Кася виливає злість на рідних. Вона щоденно дає собі слово все виправити: бути добрішою до людей, які хочуть допомогти, більше часу проводити із сім'єю. Жінку все частіше турбує питання: невже після того, як вона пройшла Равенсбрюк, мирне життя їй не до снаги? Їй кажуть, що вся причина в ненависті до нацистів, яку вона ніяк не може відпустити. Та Кася не погоджується, бо, на її думку, саме завдяки ненависті вона свого часу виживала.

До нормального життя її повертає знайомство з Кароліною Феррідей, коли в 1958 р. їй разом з іншими жінками, що пройшли концтабір, пропонують реабілітацію в Америці. Через кілька місяців лікування вона заново вчиться жити та радіти світу, почуватися вільною та щасливою. Діснейленд, кав'ярня-автомат, екскурсії в цікаві місця, прогулянки містом, бузкові кущі різних кольорів і сортів у саду Кароліни – від цього хочеться глибше дихати. Відчувається, що між тобою та проблемами – цілий океан, над бузковими хвилями якого височіє білий будинок-корабель!

До цього часу закінчився Нюрнберзький процес, і всі злочинці концтаборів покарані. Та Кароліна раптом повідомляє, що з тюрми раніше терміну таємно випустили Герту Оберхойзер – виявляється, світу було важливо дізнатися про досвід німецьких лікарів. З 1952 р. Герта працює сімейним лікарем. Прогресивне людство не може змиритися з думкою, що людина, яка відбирала життя в інших, знову практикує. Але щоб довести це, її треба офіційно упізнати. І найкраще це може зробити смілива та мужня Кася. Переборюючи себе, вона через довгі вагання таки погоджується на зустріч із Гертою та виконує всі прохання Кароліни заради блага інших людей.

Знову пережито сильний стрес, але тільки тепер вона здатна примиритися з рідними та пригорнутися до чоловіка, як раніше, зробивши стосунки ближчими та довірливішими.

3. Шлях до мети Герти Оберхойзер

Після закінчення медінституту вона обирає роботу в концтаборі, бо вірить, що там здійсниться мрія всього її життя – стати одним із найкращих хірургів СС. В іншому місці це було неможливо – жінці-хірургу суспільство не довіряло.

Щоб пристосуватися до роботи в концтаборі, вона також має дещо в собі змінити, проте ці зміни не такі кардинальні, як у Касі, тому що її свідомість сформована в умовах іншого суспільства – жорстокого та цинічного. Отже, її мета пов'язана з його майбутнім і відповідає його вимогам. Щоб домогтися успіху, їй треба ще навчитися не звертати уваги на закривавлених, закатованих жінок, не чути їхніх криків від болю та стежити, щоб під час операції без знеболювального пацієнтка її не впізнала. Усе це спочатку похитнуло впевненість молодой лікарки. Коли їй демонструють процес «селекції» ув'язнених, їй навіть нудить, і вона розуміє, що виправний табір – це лише вивіска, і відправляють туди не просто нероб і злочинців. Щоб відволіктися, вона переносить увагу на гарні газони, будинки для керівництва, гарно облаштовану кімнату в котеджі, на липи, оспівані в німецькому фольклорі як «дерева закоханих», –

і їй дуже подобається, що збоку табір виглядає як санаторій. Це змушує зробити перший крок – як стрибок у холодне озеро.

Щоб стати найкваліфікованішим хірургом у таборі й увійти в елітну групу лікарів СС, вона експериментує над людьми, серед яких виявляється Кася, холоднокрівно проводить стерилізацію дівчат, які були відправлені на поталу німцям, убиває людей смертельними ін'єкціями, виконуючи норму за наказом із Берліна, за що в нагороду отримує хрест «За військові заслуги». Молода лікарка вчиться виконувати це «доброзичливо» і вважає, що робить «справжню послугу», порівнюючи людей із хворими собаками, яких необхідно приспати, щоб позбавити страждань. Герта впевнена, що такою участю вона пришвидшує перемогу Німеччини, тому свої дії не піддає жодним сумнівам. Навпаки, вона пишається тим, що стала жінкою-лікарем рейху, – сильною, зосередженою, бо народжена для великих справ. Ніщо не може їй завадити, бо вона готувалася до цього всі роки навчання в медінституті: систематично знижувала свій так званий «поріг чутливості», беручи участь у боях на мечач в анатомічній лабораторії, де замість мечів студенти використовували людські кінцівки. Герта уперто робила свою душу «черствою», «заморожувала» свої почуття в огидних ситуаціях (зціпивши зуби, терпіла насилля від рідного дядька, коли підробляла в його м'ясній крамниці, бо він платив за її навчання). Усе це для того, щоб стати повноцінним членом нацистського суспільства, бо насправді вірить у гітлерівські ідеї та велике майбутнє Німеччини. У часи керування підрозділом молодіжної нацистської партії Герта пройшла жорсткий відбір і отримала посвідчення про бездоганну генетичну історію, що означало високу расову цінність. Як вимагає статут її партії, вона підтримує ідею знищення євреїв, бо знає з підручників, що вони не заслуговують бути нацією, бо ліниві, «чіпкі та схильні до панування» (Келлі, 2016: 68). Навіть коли лікар-єврей безкорисливо допомагає її хворому батькові, Герта вбачає в цьому один із прийомів «підчепити людину на гачок», щоб удертися в довіру до трудяг-німців, а згодом здерти три шкури. Коли дізнається, що всю сім'ю лікаря вбили, намагається налаштуватися на звичне сприйняття такої ситуації, бо все це «для розвитку Німеччини».

Про те, що нацистські ідеї хибні, вона навіть слухати не хоче. Батько, один із небагатьох корінних німців, які не підтримують нову владу, намагається їй пояснити, що А. Гітлер стане погібеллю для всіх, бо він привласнює все, що йому заманеться, убиває Німеччину заради задоволення власних амбіцій. Та Герта виправдовує це як «розширення життєвого простору для її батьківщини», адже фюрер бореться з бідністю та безробіттям. «Що з тобою сталося, Герто? – обурюється батько. – Куди поділася моя донечка з добрим серцем, яка завжди першою кидала монетку до бляшанки з грошима для бідних?» (Келлі, 2016: 82).

Справжній страх Герта відчула в 1945 р., коли інформація про «кроликів» вийшла за межі Німеччини, і організація табору почала розвалюватися. Для зняття напруги навіть час від часу надрізала собі руки, та заспокоїтися не виходило. Щоб уникнути покарання, вона таємно втікає з табору. Під час спроби самогубства поліцейські її заарештовують за злочин проти людства.

4. Війна в житті Кароліни Феррідей

В образі Кароліни втілені риси успішної працівниці французького консульства, світської левиці, яка організовує гала-прийоми для збору грошей на допомогу французьким сім'ям, що виїжджають із Франції до Америки через нестабільність у країні. «Французи – моя ахіллесова п'ята», – говорить вона (Келлі, 2016: 33). За підтримки консульства жінка постійно допомагає дітям-сиротам із французького притулку. У свої 37 років вона змирилася із самотністю і вже не намагається влаштувати своє особисте життя, тому цілковито віддається роботі, де все контролює та продумує до дрібниць.

З початком війни в Європі її стан змінюється, як і в інших американців, – від легкого побоювання до цілковитого відчаю, коли у війну вступає Америка. Ці зміни проявляються як у професійній діяльності, так і в особистому житті. Вона закохується у француза Поля,

який повертається до Франції та потрапляє в концтабір. На війні гине рідний брат, з яким була в дуже близьких стосунках. Та їй вдається вгамувати складні емоції та знайти інші напрями професійної діяльності, найбільш корисні в цей час не тільки особисто для неї, а й для інших. Кароліна зосереджується на роботі з таємними документами про масове знищення нацистами євреїв, слов'ян, циган і всіх, кого вони назвали «недолюдьми». Їй доручають виявити, де німці розміщують транзитні табори для населення, кого туди розподіляють, за що заарештовують. Так вона дізнається, що, окрім транзитних, є ще табори іншого призначення – концентраційні. Нанесення на карту показало велику їх кількість в Австрії, Польщі, Франції, Німеччині. Завдяки доступу до списків заарештованих стає відомо, у який концтабір переправлений її коханий. Ситуація ще більше ускладнюється, коли Вашингтон розриває дипломатичні відносини із Францією, і в Нью-Йорку закривають посольство. Кароліна продовжує свою благодійну діяльність на допомогу французьким дітям-сиротам, яких постійно кудись евакуюють. Вона самотужки збирає посилки навіть тоді, коли консульство перестало оплачувати їх, здає сімейне срібло в антикварний магазин і перешиває свої речі на дитячі.

Надія на щасливе майбутнє з'являється тільки після Перемоги. Кароліна знаходить у Парижі Поля, знесиленого та хворого, і докладає всіх зусиль, щоб вилікувати його спочатку від тифу, потім від пневмонії, ураження серця, бо вона чекала на нього цілих п'ять років. Плани на спільне життя скасовуються, коли раптом повертається дружина Поля, хвора на тиф, яку вважали загиблою, і повідомляє, що в них є спільна донька, яка загубилася через війну.

Кароліна впадає у відчай на кілька місяців, але одного ранку просинається та дає собі слово почати життя заново. Жінка робить те, на що ніколи не зважилася б до війни – знаходить доньку Поля в одному із притулків, передає його координати батькам дівчинки. Через матір вона дізнається про існування Національної асоціації депортованих учасників Спротиву, яку організувала колишня ув'язнена Равенсбрюку для допомоги жінкам, що повернулися з німецьких концтаборів. Кароліна зав'язує переписку із цими жінками та дізнається про все, що вони пережили, організовує благодійні заходи в різних країнах, збирає кошти для «кроликів» Равенсбрюку, щоб переправити їх до США на лікування. Увесь світ відгукнувся: лікарні були готові їх узяти на безоплатне лікування, ресторани пропонували харчування, журнали відкривали лінію одягу та взуття для цих жінок, деякі сім'ї пропонували проживання, хтось просто вислав гроші. Так Кася із сестрою стали їй найближчими подругами.

5. Висновки

Війна змінює життя всіх трьох героїнь. Під час перебування Касі Кузмерик у концтаборі її життя постійно було під загрозою. Щоб зберегти життя, необхідно було кардинально трансформувати своє ставлення до середовища. Проте, проявляючи ненависть до працівників табору, героїня залишається людяною, співчутливою й уважною до своєї «табірної сім'ї». Це практично демонструє самозародження нової організації на базі тих основних принципів, які були вироблені в Касі з дитинства. Завдяки мужності, сміливості, рішучості їй вдається виробити нові для себе правила виживання в цьому хаосі. Пережита напруга та трагізм не дають нормально адаптуватися й до мирного життя, тому що треба пройти новий шлях самоорганізації. Досягти гомеостазису вдається тільки через стреси, які вкотре оновлюють героїню.

Війна змінює професійне й особисте життя Кароліни, хоча безпосередньої участі в ній вона не бере. Проте непереборне бажання допомогти та підтримати людину у складній ситуації не затьмарюється жорстокістю та цинізмом війни. Внутрішня сила героїні тримається на якостях, які стали для неї звичними, – це добropорядність, чесність, щирість і співчуття. Завдяки цьому вона перемагає всі життєві коливання, а кінцева мета її думок і вчинків завжди благородна.

Принципи Герти Оберхойзер, установлені нею до прибуття в концтабір, кардинальних змін не потребують, тому що ця війна була для неї очікувана. Те, що викликало в Касі Кузмерик глибокі суперечності та раптовий стрес, для Герти виявилось лише незначним ускладненням,

легкими коливаннями. Проте помилковий вибір кінцевої мети (атрактор) призвів до трагічного фіналу.

Отже, самоорганізація кожної з героїнь у час війни проходить шляхом трансформації раніше ухвалених принципів відповідно із своєю внутрішньою природою, усвідомленням і моральними цінностями. Щоб трансформувати хаос і досягнути гомеостазису, кожна героїня приводить усі свої підсистеми (внутрішній потенціал) до скооперованої дії.

Процес переорієнтування людини в новому середовищі в літературознавстві вивчений не досить і потребує подальших уточнень. Проте можемо стверджувати, що інтенсивність такого переорієнтування завжди залежить від характеру середовища, у яке потрапляє система, та готовності до існування в ньому. Взаємодія з хаосом викликає критичний або надкритичний стан людської структури та спрямовує її на формування стійкості, стабільності та цілісності. Якою буде ця структура – демонструє динаміка змін ціннісної свідомості, що має коливальний характер, який, на думку синергетиків, регулюється традиційними моральними цінностями сім'ї й етносу (Ніколаєва, 2005), культурно-історичною визначеністю свідомості (Добронравова, 2005).

Для літературознавства це новий погляд на аналіз художнього твору.

Література:

1. Бевзенко Л. Социальная самоорганизация. Киев : Институт социологии НАН Украины, 2002. 436 с.
2. Добронравова И., Финкель Л. Динамический хаос в социуме как среда социальной самоорганизации. *Социология: теория, методы, маркетинг*. Киев, 2005. С. 168–180.
3. Келлі Марта Холл. Бузкові дівчата / пер. з англ. В. Горбатько. Київ : Нора-Друк, 2016. 544 с.
4. Николаева Е. Феномен социализации личности с позиций теории самоорганизации. *Вестник Орловского государственного университета*. Орёл, 2005. Вып. 9. С. 33–41.

References:

1. Bevzenko L.D. (2002) Social'naya samoorganizaciya [Social self-organization]. Kyiv : Institut sociologii NAN Ukrainy, 436 p. [in Ukrainian].
2. Dobronravova I., Finkel' L. (2005) Dinamicheskij haos v sociume kak sreda social'noj samoorganizacii. *Sociologiya: teoriya, metody, marketing*. [Dobronravova I., Finkel L. Dynamic chaos in society as an environment for social self-organization. *Sociology: theory, methods, marketing*]. Kyiv. S. 168–180 [in Ukrainian].
3. Kelli Marta Holl. (2017) Buzkovi divchata / per. z angl. V. Gorbat'ko [Martha Hall Kelly “Lilac Girls” / translation by V. Gorbatko]. Kyiv : Vid-vo Nora-Druk, 544 p. [in Ukrainian].
4. Nikolaeva E.M. (2005) Fenomen socializacii lichnosti s pozicij teorii samoorganizacii [The phenomenon of personality socialization from the standpoint of the theory of self-organization]. *Vestnik OGU*. Oryol. Vyp. 9. S. 33–41 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 22.02.2023
The article was received 22 February 2023

НОТАТКИ

Наукове видання

ПІВДЕННИЙ АРХІВ
SOUTH ARCHIVE

(філологічні науки)
(Philological Sciences)

Випуск — **XСІІ**
Issue

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 7,44. Замов. № 0523/329. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.